

Prof. TRAIAN CIOCIU

25.02.1937 – 22.10.2018

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ –
ANUL VII, NR. 11(75), NOIEMBRIE 2018

Spre știință.

Guvernul Statelor Unite din America are în Berna (Elveția) o comisiune cu scopul de a informa opinia publică din Europa. Aceasta comisiune a primit dela Wilson, președintele Statelor Unite americane apelul de mai jos, ca să-l facă cunoscut popoarelor, cari au alcătuit monarchia Ausro-Ungară.

APEL

cătră popoarele națiuni din Austro-Ungaria, cari s'au desrobii de sub jugul împărăției Austro-Ungare.

Dați-mi voie să rostesc ca tătmaciul celor mai însuflețiți amici ai D-voastre următoarele cuvinte:

Toți prietenii libertății din lumea largă și îndeosebi aceia, cari au acum datorința să ajute popoarele eliberate ale lumii și să le întemeieze adevărata libertate: trag nădejde și așteaptă, că atât bărbații conducători, cât și popoarele decurând eliberate vor face totul din partea lor, ca schimbările critice, ce sunt acum în curgere, să se îndeplinească în ordine, cu cumpăt, cu aceeaș bunăvoință cu câtă și hotărâre.

Nădejduim și așteptăm, să încunjuțați orice silnicie și crudelităte; nădejduim și așteptăm, ca nici o faptă neomenească se nu păteze istoria epocii de reorganizare.

Suntem convinși, că astfel de fapte ar pricinui popoarelor întârzierea înființării acelor lucruri mari, pentru cari cu toții luptăm.

Prietinii D-voastre vă roagă deci cu toată încrederea, ca se sufocați (politici) orice abuz de silnicie, care ar aduce cu sine întârzierea, ori ar discredita apropierea libertății.

Woodrow Wilson.

Comunicat prin Consiliul național român central, cu rugarea, ca să fie acest apel strict observat.

Dej, la 11 Novembre 1918.

Dr. Teodor Mihali.

Medgyesi Lajos, Dés.

**„SPRE ȘTIINȚĂ”
COMUNICAT AL APELULUI PREȘEDINTELUI SUA,
WOODROW WILSON**

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VII, NR. 11(75), NOIEMBRIE 2018

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

REDACTIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniiisang.wordpress.com>

Coperta 1: Profesorul Traian Ciociu

Coperta 2: Comunicat cu apelul președintelui W. Wilson

Coperta 3: Credenționar din Năsăud (Laurențiu Oanea este pe listă)

Coperta 4: Declarația de independență citită de Alexandru Vaida-Voevod în Parlamentul din
Budapesta unde apare și semnătura dr. Laurențiu Oanea

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Vicariatul greco-catolic Năsăud, Leon Prădan, Cornel Rusan, Iosif Ciunțerei, Liceul „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi), Centrul Cultural „Justin Sohorca” Sângeorz-Băi, colecția personală a artistului Maxim Dumitras

Cuprins

CUPRINS.....5

IN MEMORIAM, PROF. TRAIAN CIOCIU

Preot protopop NICOLAE JARDA, <i>Dragii mei sângeorzeni, rudenii și rudenii, m-am întors acasă!</i>	7
Prof. VARVARA MITITEAN, <i>Rămas bun, domnule Ciociu</i>	9

CENTENAR

*** <i>Unirea</i>	12
ANTON DOMIDE, <i>Alba-Iulia</i>	13
SANDU MANOLIU, <i>Un om și o energie: Solomon Haliță</i>	15

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

A. P. ALEXI, <i>Graz, 14 octombrie 1872</i>	32
GEORGE BARIȚIU, <i>Despre Tănase Todoran</i>	33
ILIU-MARIUS MORARIU, <i>Aspecte privitoare la nașterile din localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud, în anul 1918</i>	35
OCTAVIAN LUNGU, <i>Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud</i>	40

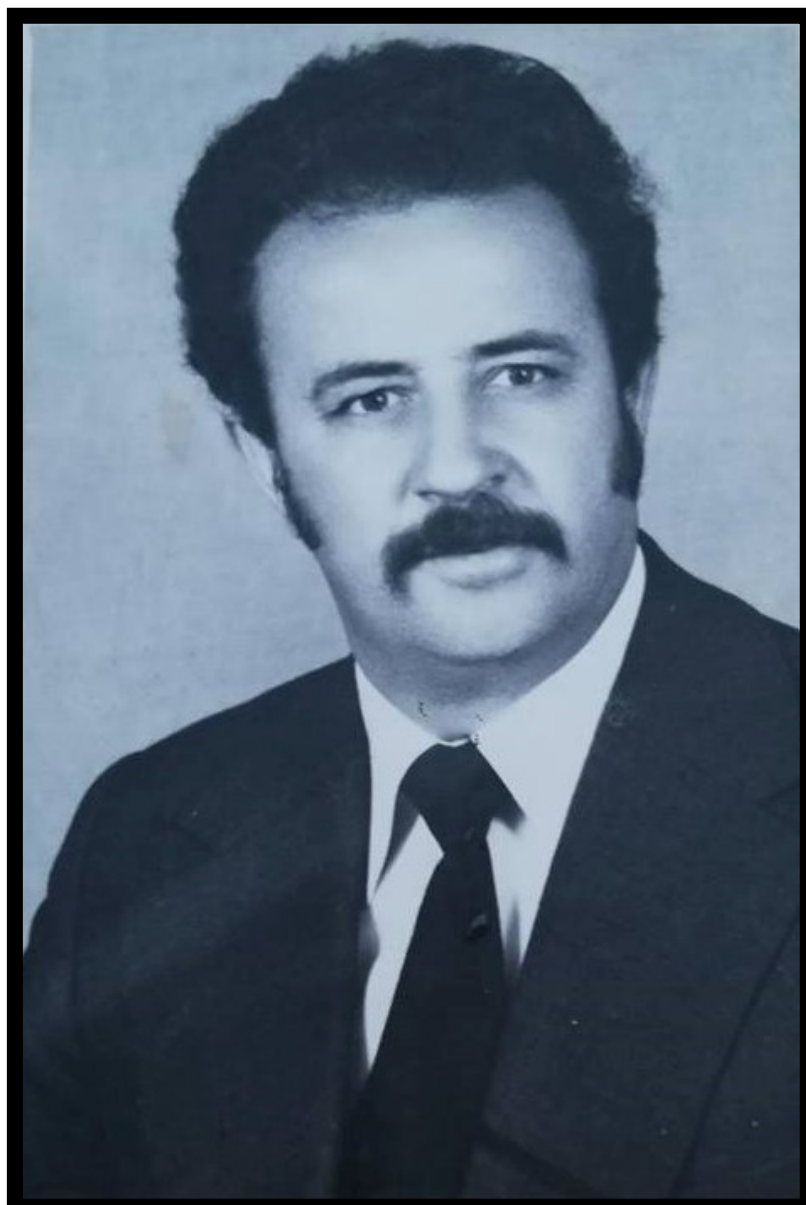
TRADIȚII

EMIL PRECUP, <i>Păstoritul în Munții Rodnei</i>	49
---	----

MĂRTURII DIN COMUNISM

VIOREL RUS, <i>Revoluția din Ungaria. Schimbarea visului american și sfârșitul rezistenței politice organizate în județul Bistrița-Năsăud</i>	57
DORIN DOLOGA, <i>Aspecte privind structura proprietăților terenurilor și modul de folosință al acestora pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi în anul 1967</i>	61

IN MEMORIAM

PROF. TRAIAN CIOCIU

25.02.1937 – 22.10.2018

DRAGII MEI SÂNGEORZENI, RUDENII ȘI PRIETENI, M-AM ÎNTORS ACASĂ!

Cuvântul părintelui protopop, Jarda Nicolae, la slujba de înmormântare a domnului director Ciociu Traian, rostit în Biserica greco-catolică „Sf. Gheorghe” din Sângeorz-Băi, joi 25 octombrie 2018.

„Vă rugăm fraților, să cinstiți pe cei ce se ostenesc între voi, care sunt mai marii voștri în Domnul și vă povățuiesc. Și pentru lucrarea lor să-i socotiți pe ei vrednici de dragoste prisositoare” (1. Tes.5, 12-13)

Preacucernici părinți, îndoliată familie, distinse autorități și cadre didactice, iubiți credincioși, domnule primar:

Suntem astăzi împreună pentru a conduce pe ultimul drum pe cel care a fost profesor și director al liceului din Sângeorz-Băi, pe domnul Ciociu Traian, cel care prin cuvântul său a luminat multe generații de elevi. Noi, cei care l-am avut ca profesor sau ca director și colegii lui profesori, toți suntem convinși că prin moștenirea spirituală pe care ne-a lăsat-o în sufletele noastre, domnul Ciociu Traian a îmbrățișat profesia de dascăl nu din calcule utilitariste, ci din vocație. El a înțeles că învățătura, oricât de multă și erudită ar fi, rămâne slovă moartă fără o inimă caldă, iubitoare, fără devotamentul celor care o propovăduiesc.

Ca profesor de limba română a știut să strecoare în sufletele noastre ale elevilor iubirea de limbă românească, ne-a picurat în suflete, dragostea față de trecutul zburciuit și glorios al neamului nostru, față de comorile lui tradiționale și credința într-un viitor mai bun.

Prin profesia sa de dascăl domnul Traian Ciociu a realizat „o avuție pe care molia și rugina nu o strică, iar furii nu o sapă și nu o fură” (Mat.6.20). Această avuție spirituală o purtăm toți în sufletele noastre, toți cei care i-am fost elevi sau colegi.

Dascălul, prin profesia sa, este un om al cuvântului. Cuvântul în gura dascălului prinde putere și modelează sufletele elevilor. Dar, în spatele cuvintelor, rămâne viața sa. Chiar dacă domnul Traian Ciociu era un om cu autoritate, în spatele cuvintelor sale întâlneam dragostea și bunătatea sa.

Parohia noastră greco-catolică are un motiv în plus pentru a-i spune mulțumesc astăzi domnului Traian Ciociu. Știți de ce? Un cuvânt, oricât de frumos ar fi, se poate interpreta în multe feluri, dar fapta bună nu poate fi interpretată decât într-un fel.

Parohia noastră spune, astăzi, un mulțumesc pentru o faptă bună pe care domnul director a făcut-o pentru noi.

În urmă cu aproximativ 30 de ani, când s-a dat libertate bisericii noastre după revoluția din 1989, nu aveam biserică, un loc de rugăciune. Ne rugam prin case particulare. Atunci, domnul director ne-a pus la dispoziție o sală de clasă la școala veche. Atunci noi nu aveam casă și ne-a primit în casa lui. Astăzi, când el nu are o casă la Sângeorz, noi l-am primit și în casa noastră cu drag și cu rugăciune.

Dragii mei sângeorzeni, rudenii și prieteni, m-am întors acasă!

Cuvântul Bisericii, astăzi, este un cuvânt din Cuvântul lui Dumnezeu. Un cuvânt care mângâie și care dă viață. Astăzi, Biserica îi dorește în rugăciuni adormitului în Domnul, Traian Ciociu, iertarea păcatelor și viața veșnică. Isus spune în Evanghelia de la Ioan 5.24: „Adevărat vă spun că cine ascultă cuvântul Meu și crede în Cel care M-a trimis are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci a trecut din moarte la viață”.

Toți am venit astăzi pentru a-i aduce un ultim omagiu și să spunem o rugăciune pentru sufletul lui. Domnul Traian Ciociu ne spune tuturor:

Dragii mei sângeorzeni, rudenii și prieteni, m-am întors acasă la Sângeorz, unde m-am născut, am copilărit și am profesat ca dascăl. M-am întors acasă pentru a vă spune tuturor la revedere și pentru a-mi lua rămas bun de la fiecare în parte.

Dumnezeu să-l odihnească în iubirea Sfintei Treimi, Amin!

Rămas bun, domnule Ciociu

Nu mi-am imaginat acum 22 de ani, când am venit la Liceul Teoretic „Solomon Haliță” și l-am întâlnit pentru prima dată pe domnul profesor și director Ciociu Traian că voi ajunge să-i aduc un ultim omagiu în numele școlii noastre și al colegilor. L-am cunoscut poate mai puțin decât aș fi vrut, pentru că dânsul s-a pensionat în 1999, dar impresiile lăsate de personalitatea lui debordantă și de temperamentul lui vulcanic sunt și astăzi pentru noi la fel de vii și de puternice. Ce poți să spui despre un om când acesta nu mai este, ca să fii sigur că ai spus totul? Cuvintele, oricât de frumoase și încărcate de semnificație ar fi, sunt totuși prea sărace pentru a cuprinde cu adevărat complexitatea vieții unui om.

Voi începe prin a relata spusele domnului prof. univ. Leicu, prieten de o viață cu domnul Ciociu, care își cere iertare că nu a putut fi de față ca să își ia rămas bun, dar vârsta și sănătatea nu i-au permis. S-au cunoscut în perioada de studenție, 1954-1958, când dl. Ciociu urma secția de Română-Istorie, iar dl. Leicu pe cea de Istorie-Filosofie, la Facultatea de Istorie și Filosofie din Cluj-Napoca. Au fost și colegi de armată și s-au reîntâlnit mult mai târziu, la examenul de grad la facultate, unde dl. Leicu, care făcea parte din comisie, a rămas impresionat de calitatea răspunsurilor și de maturitatea și eleganța exprimării domnului Ciociu. În anii '80 domnul prof. univ. a fost președinte al comisiei de bacalaureat la Sângeorz-Băi, și a fost plăcut surprins de clasa de seral de atunci, formată din muncitori și mineri, care nu se deosebeau de clasa de liceu de la zi, prin răspunsurile date la examenul de limba și literatura română. Felul în care aceștia au înțeles mesajul literar și recitarea poeziei au constituit dovada faptului că domnul prof. Ciociu a știut să sădească în sufletele elevilor sensibilitatea pentru frumos, poezie și literatură. Domnul profesor avea harul de a se apropia de elevi și de a le inocula sensibilitatea și preocuparea pentru literatură.

Avea un suflet de poet, de artist, și era preocupat de adunarea cărții de calitate. Și pentru că l-a iubit pe Eminescu și i-a făcut pe elevi să-l iubească la fel de mult, cred că nu este exagerat să-i dedicăm un ultim poem, cu care să plece în eternitate:

„Lumea-i toată trecătoare,
Oamenii se trec și mor
Ca și miile de unde,
Ca un suflet le pătrunde,
Treierând neconținut
Sânul mării infinit.
Numai poetul,
Ca păsări ce zboară
Deasupra valurilor,
Trec peste nemărginirea timpului:
În ramurile gândului,
În sfintele lunci,
Unde păsări ca el
Se întrec în cântări.”

(Numai lumea)

Pe de altă parte, a fost singurul cadru didactic din istoria liceului, care în 1990 a fost ales democratic în funcția de director, în unanimitate de către colegi și elevi și a avut cel mai

RĂMAS BUN, DOMNULE CIOCIU

lung mandat, până în 1999. Liceul a avut de câștigat în privința seriozității și a preocupării pentru educația patriotică a elevilor, educație care astăzi, din păcate se face prea puțin. Dumnealui i se datorează alegerea lui Solomon Haliță ca patron al liceului, ridicarea bustului și discursul ținut cu acest prilej de dl. prof. univ. Vasile Fanache, de la Facultatea de Litere din Cluj, specialist în literatura română, discurs care a relevat importanța personalității lui Solomon Haliță. Domnul prof. Ciociu Traian a fost un om al școlii, devotat educației și ideii patriotice, înzestrat cu talentul și calitățile cerute de profesia de dascăl de literatură română.

După fapte, a fost și un om al cetății. Cei care l-au cunoscut, știu că nu a refuzat niciodată ajutorul nimănui, că nu era legat de bunuri materiale și era generos cu ceilalți. A sprijinit, așa cum a spus și părintele Jarda, ridicarea Bisericii Greco-Catolice și i-a oferit loc de adunare și rugăciune atunci când nu avea.

A știut să unească un colectiv de profesori, să nu facă diferențe între ei și să nu poarte pică nimănui. Dacă ne mai certa așa părintește, urma celebra replică „Te-ai supărat, pârilit? Hai să te pup!” și asaltat de pecetea celor două mustăți ce era să mai zici? Întotdeauna de 1 martie, nu știu cum făcea, chiar dacă afară era încă zăpadă, ne aștepta pe noi fetele cu ghiocei, și cu flori de 8 martie. Știa să ne facă primăvara mai frumoasă, nu era niciodată supărat la școală și ne molipsea cu energia și optimismul lui. Elevii care l-au avut ca profesor l-au iubit și au iubit literatura datorită dumnealui, colegii care l-au avut ca director l-au îndrăgit la fel pentru atmosfera din școală, pentru profesionalism și dedicație. Și până la urmă, omul nu moare atâta timp cât cei rămași în urma lui îi păstrează vie amintirea faptelor sale.

Știu că de undeva de sus acum mă privește și se pregătește să ne spună tuturor, zâmbind pe sub mustăți, ca în vremurile bune, „Mi se pare c-a sunat! ”. Și noi îi răspundem invariabil, ca de fiecare dată, „Numai vi se pare!”

Vi se pare, domnule profesor și domnule director că a sunat. A sunat doar pentru că trupul dumneavoastră să părăsească această lume și să se întâlnească cu Nicu Pop, cu Tăutu și cu Pop V., la o șuetă. Spiritul dumneavoastră nu pleacă nicăieri, rămâne aici, alături de cel al lui Solomon Haliță, la noi la școală, alături de elevi și de profesori. În numele Liceului Teoretic Solomon Haliță și al tuturor colegilor și al dascălilor care v-au cunoscut, vă spun rămas bun și Dumnezeu să vă odihnească în ceruri!

Prof. Varvara Mititean

Directorul Liceul Teoretic „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi

Credențional.

Subsemnatii adevărim, că în cercul electoral al Nășăudului din comitatul Bistrița - Nășăud s'au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral dñii:

<u>E. Luca Dan, puștopos onorar</u>	în	<u>Bărga suală</u>
<u>Ion Securariu, prof. gimn.</u>	în	<u>Nășăud</u>
<u>Dr. Nitoi Bruiă, avocat</u>	în	<u>Bistrița</u>
<u>D. Aureliu Căneș, avocat</u>	în	<u>Podna seche</u>
<u>Și Ioan Căparig Zănean, proprietar mic</u>	în	<u>Nășăud</u>

cu majoritate de voturi, Membri suplizi: Nitoi I. Iotegă în Nășăud
Nășăud
Nășăud

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la decidera asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Nășăud ținut în ziua de 27 Noiembrie 1918.

<u>Alexandru Kacitz</u> prezident	<u>Nitoi Iotegă</u> notar
<u>Lucian Ciobă</u>	<u>George Vărtic</u>
<u>Ștefan Brătianu</u>	<u>Ștefan Brătianu</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>
<u>Ștefan Ștefan</u>	<u>Ștefan Ștefan</u>

Credențional - Nășăud (cerc electoral)

CENTENAR

Unirea

S-a împlinit un vis.

Toate generațiile l-au purtat în suflet, dar abia nouă, ne-a fost dat să-l vedem aieva împlinit și să ne bucurăm de clipele sfinte ale întrupării lui.

Vrednicia nu e, însă, numai a noastră, ci a tuturor. La sărbătoarea Unirii vin, cete-cete, legendarii descălecători de țară, întemeietorii celor dintâi voievodate, slăviții Domni care au lărgit și apărât hotarele în vremurile de grea urgie, vitejii ce-au făcut să lucească paloșul cuceritor pe întreg cuprinsul pământului românesc, smeriții talmăcitori de cărți bisericești scrise pe înțelesul tuturor, cinstiții cronicari ce iscodeau istoria obârșiei noastre de la Traian și Decebal, cântăreții de la țară și poeții de la orașe, cei întotdeauna cu un singur grai și cu o singură țară, toți vin și se înșiră, veseli în bora biruinței. Ea este a tuturor, a celor din trecut, a celor de astăzi, a celor proslăviți și mai ales a celor mulți rămași în umbra necunoscutului.

Bucuria că am ajuns să trăim aceste zile o simt, poate, mai mult cei care de la începutul războiului, au avut credința statornică în izbândă. Ei au purtat crucea înfrângerilor pe umeri, ei au îndurat calvarul tuturor mizeriilor, suspinând și sângerând de durere, dar n-au căzut niciodată în genunchi ca să cerșească altă soartă. Flamurile purtate de ei în viforul bătăliilor, târâte apoi pe cărările grele ale retragerii și înălțate din nou spre a vesti prăbușirea dușmanului fâlfâie astăzi așa de mândru și la Nistru, și la Tisa și la Mare. Pentru ei biruința înseamnă răscumpărarea prin suferința și mântuirea prin credință a ființei naționale românești.

Acești credincioși vor fi chemați, ca mâine, de voința norodului, să așeze temelii noi României unite, căci tot ei sunt tăcuții luptători și în vremuri de pace. Cei doșiți după spatele frontului de vitejie și de hărnicie se vor risipi, în curând, cum se risipește pleava din bobul grâului curat, și vor pieri, prohodii de propriile păcate.

Cei cu discursurile și laudele pururea pe buze, care își făuresc titluri de mândrie și pedestale de mărire din truda seculară a tuturor, să-și plece capetele cu umilință și să se teamă de pedeapsa adevărului și a dreptății.

Mulțimea, care și-a deschis ochii pe câmpurile de luptă, care a dobândit conștiința puterii ce o reprezintă, în viitor se va lăsa condusă numai de oameni cu inima și gândul curat, în stare să se jertfească pentru binele obștesc.

În România unită stăpânii vor fi înlocuiți prin conducători aleși de mulțime. Țara stropită cu sângele ei și închegată din voința ei va fi o țară nouă, reîntemeiată pe libertatea și dreptatea tuturor.

Această însemnătate națională și socială o are Unirea!¹

¹ *Luceafărul*, București, Anul XIV, 1919, nr. 1 (1 ianuarie), p. 1.

ALBA-IULIA

ANTON DOMIDE¹

Fermenții evoluției nu se nasc nicicând din repaus, ci din masa căreia i se dă impulsul de a fi în mișcare.

Lucifer zadarnic ar mai alerga să împiedice creațiunea; el a întârziat în momentul când masa nebuloasă inertă a căpătat pentru toate timpurile viteza de rotație și de fugă nebună în univers.

Adevăruri prea clare și prea nemutabile, dar de tot potrivite de a putea fi localizate la analizarea frământărilor mici. Avem și noi de analizat evoluția neamului nostru și de a ne da seama, după atâtea frământări, ... care sunt elementele inmutabile ale mișcărilor noastre de așezare definitivă.

Și le vom găsi ușor.

Sunt locuri, a căror însemnătate au dat-o anumite timpuri sau chiar clipe istorice, cum sunt Mărășeștii, Oituzul, Podul lui Traian, Alba-Iulia, Cârlibaba chiar, etc. Aceste locuri despuiate de componentul lor constitutiv și anume de momentul istoric, devin factori dinamici care periclitează viteza sigură deja existentă pentru evoluție. Acești pilaștri ai evoluției noastre naționale nu pot fi transformați în mișcări de bâlciuri, fără de a nu avea înaintea ochilor riscul de a pierde tot ce se numește viteza uniformizată pentru continuitatea de evoluție națională.

Turcii, certați între ei pentru o doză de opium, nu aleargă la Meca, căci Meca e simbolul unei credinți nestrămutate, nu însă târg de mărunțișuri. Întâlnesc oamenii pe stradă, dându-și mâna prietenește și întrebându-se: „*mergem la Alba-Iulia?*”, apoi: „*citit-ai magistrul discurs a lui ăsta și a lui ăla, dar manifestul care îi face hoji pe față pe cei de la guvern?*”. „*Știi că nu-i lucru de toate zilele, ... aici este ceva în lucru, ... las' că ți-oi spune eu*”

...

Cam așa nădrăgarii noștri pretențioși, dar ce te faci cu bietul țăran care aude de săptămâni pe popa, câte un notarăș și alți oameni cu nasul pe sus, că se gată la Alba-Iulia?

Țăranul nesticat la cap și conservativ de la fire se va fi întrebând de bună seamă: „oare ce duce popa la târg, ... boii, caii, ori poate împart iarăși domnii mălaiu din Moldova ca și în 1919 și 1920.

Și dacă se-ntreabă toți, cred că și noi, cei mulți, scârbiți de destrăbălați și de parvenitismul care nici după 9 ani de țară întregită nu-și găsește ceva lucru cuminte, ci aleargă orbi după cultul necompetenței, din vremurile când ne-au sosit cătanele acasă de pe fronturi străine, ... avem ceva și noi de întreat.

Bineînțeles dacă ne vor îngădui monopolizatorii demagogiei și a neputinței personificate.

¹ *Națiunea*, Cluj, Anul I, 1927, nr. 251 (24 noiembrie), p. 1.

ANTON DOMIDE

Întrebăm și pândim program, dar nu cel al unei adunări electorale ca la crășmele din Mănăsturul Clujului. Da, și dacă aveți ceva ce nu cutezați să spuneți; ... cine știe ... poate vreun program de confederație de-a lui Jászi Oszkár sau ceva concepții de rupere de hotare de-ale lui Rakovszky , sau poate a venit vremea să ne schimbăm solgăbiraele cu ungurii?!

Spuneți că ni se fură țara, ... asta o știm, o vedem zilnic și noi și țărani, cum vă preumblați dintr-un partid în altul, ca să trăiți fără o ocupațiune serioasă și să vă purtați familiile în mătăsuri și în blănuri: vedem cum pentru un calendar pierdut deveniți „despăgubiți de război”, o nouă poreclă după cea a fripturiștilor de tristă memorie.

Vedem și simțim dureros cum ne-ați mâncat capitalurile sociale de la întreprinderile ardelenesti, fiindcă ați transformat și cele mai grase și patriotice reesconturi și subvenții de stat în salarii personale!! Vedem și înregistrăm în contul dv., pe care nu v-a putut sătura România Mare, cu toate că v-ați improvizat și înfipt în toate posturile, fără competență. Apoi spuneți că la noi constituția este nulă. Da? ... se poate ... nu vi s-a dat dv. spre stilizare.

Oare dacă în afară de demagogia electorală și de întâmplarea prostiei, vi s-ar fi pus condiția să faceți mai înainte de a candida un examen de stilizare sau concepere a unei legi după plac și vi s-ar fi pus în vedere o condiție legală că trântiți la examene, veți fi pușcați, ați mai fi cutezat dv. să candidați la deputăție și să urziți cultul regățenismului și al dezmembrării de neam?! Noi avem un cuvânt tot așa de cu răspundere ca și dv.

Anume să lăsăm Alba-Iulia drept simbol istoric de descălecare a lui Mihai Viteazul și de încoronare a Împăratului Tuturor Românilor și să n-o degradăm în târg de mărunțișuri.

Dacă totuși doriți să ne jucăm de-a adunările, apoi haideți, ..., mergem și noi să corectăm absențele și greșelile zilei istorice. Multe s-ar fi putut face atunci și acolo dacă ar fi existat concepții și voințe hotărâte.

Nu alterați viteza uniformizată a mișcărilor pentru problemele multe ce ne așteaptă și fiți siguri că la Alba-Iulia nici după 9 ani de experiențe nu ați avea multe de spus!! Ar spune alții!!

Un om și o energie: Solomon Haliță

Sandu Manoliu

Cunoscutul profesor de pedagogie de la Bârlad, Galați și Iași, temutul revizor și inspector școlar, organizatorul învățământului primar și al activității extras-școlare, colaboratorul și mâna dreaptă a lui Haret, Solomon Haliță, energicul prefect în vremuri de restriște al județelor Iași și Bistrița-Năsăud, creatorul atâtor instituții și inițiatorul școlii din Năsăud, - a fost și el un vlăstar al acestui ținut.

Borcutul Sângeorzului. Pe apa Someșului, mai în sus de Năsăud și mai la poalele Munților Rodnei, se află satul românesc Sângeorz.

Sângeorzul e sat vestit pentru aerul curat și tare, pentru izvoarele de ape minerale și radioactive, pentru vioiciunea românilor cu numiri slave¹ și pentru „scălzile” tămăduitoare a atâtor boli de stomac.

Sus, la izvorul „borcutului” miraculos, încă înainte de războiul mare, mulți vizitatori și din Bucovina și din Vechiul Regat veneau să-și aline suferințele și să binecuvânteze minunata apă².

În satul băilor își avea căsuța lui fruntașul român Maxim Haliță, notar, care mai înainte fusese și învățător și care, într-o vreme, ținuse în arendă „scalda”, adică baia Sângeorzului.

Acum 70 de ani, pe vremea când se unea Moldova cu Muntenia, în această căsuță, la 17 aprilie 1859, s-a născut al treilea copil al „cancelistului” Maxim Haliță și al „mămucăi” Ileana Isipoae.

Solomon, nume jidovesc. Este cunoscut obiceiul ardelenilor de a-și boteza copiii cu numiri din Vechiul Testament³ sau cu nume latinești ca să nu poată fi maghiarizate. Și astfel, spre năcazul de mai târziu al lui Solomon Haliță, pruncul a fost botezat cu numele Solomon.

Îmi povestea Reverendisimul Alexandru Haliță, fratele mai mic al lui Solomon Haliță, că adesea acesta se jăluia părinților: „Bine tată și mămucă, n-ați găsit voi pentru mine în toată lumea asta, decât numele ista jidovesc?”.

Voiul copil a învățat slova românească la școluța cu trei cursuri „trivială” din Sângeorz, după care a venit în Năsăud să urmeze școlile mai înalte.

După ce a învățat carte nemțească și românească în clasa a IV-a a școlii primare superioare „normale”, la vestitul dascăl Cosma Anca, s-a înscris la gimnaziul românesc fundațional de aici.

În anul în care Vasile Borgovanu, cunoscutul autor de cărți didactice și pedagogice pășea ca elev în clasa a VIII-a, absolvind-o „prima cu eminentă”, Solomon Haliță intra ca elev în clasa I gimnazială (1871).

Pe-atunci cursurile gimnaziului grăniceresc se țineau în localul unde astăzi învață și

¹Aici întâlnim familii neaoșe românești cu numirile Șorobetea, Sohorca, Haliță, etc.

²Între obișnuiții vizitatori de altădată, cităm pe Al. Odobescu, T. Speranția, Miron Pompiliu, V. Borgovanu, Simeon Mândrescu, etc.

³De exemplu: *Avram Iancu*, *Moise Nicoară*, *Aron Pumnul*, *Iacob Mureșanu*, *Iosif Steica-Șuluț*, *Isidor Hangea*, *David Creangă* (bunicul lui Creangă), et.

Sandu Manoliu

se hârjonesc copilașii de la aplicație.

Cu toate că numele biblic Solomon înseamnă „pașnic”, Solomonul nostru era însă cât se poate de neastâmpărat.

O bătaie zdravănă. Mi-a povestit de-o „poznă” pentru care a mâncat o scuturătură zdravănă. Era într-o zi de iarnă. Ca și azi, un gard de lemn despărțea ograda școlii de curtea bisericii catolice. La o luptă cu bulgări de zăpadă, ștregarul gimnazist a țintit cu atâta măiestrie în crucea cercevelei de la fereastra bisericii, încât dintr-o dată 4 ochiuri de geamuri au zburat în țândări! Evident au urmat reclamații și sancțiuni... Directorul l-a chemat pe „vinovat” și i-a ținut un „discurs” scurt: „Dacă te-aș elimina, aș pedepsi pe tatăl tău și pe mama ta, care sunt cu nimic vinovați de blăstămățiile tale. Dar așa, tu vei plăti ce-ai stricat și eu te-oi bate bine, ca altădată să-ți intre mintea în cap”. Și i-a dat o sfântă de bătaie...

Nedeprins cu disciplina școlară, viciul Solomon, deși bunîșor la carte, la purtare însă întrunea media, tocmai atâta cât să iasă „onorabil” din încurcătură... Era notat cu „portarea legale” sau de „de midilocu legale”, ceea ce ar veni în zilele noastre ceva asemănător cu... suficient sau la limită...

În cursul superior neastâmpăratul copil devine serios. Este notat cu „eminentă” mai la toate obiectele și se distinge la învățământul limbii române și al filosofiei, dovedind aplicații frumoase și în domeniul științelor reale. Bunul profesor Grigore Pletosu, încurajatorul talentelor, primul descoperitor al poetului Coșbuc, i-a fost și lui Solomon Haliță profesor, îndrumător și prieten.

La 1877, în vremea războiului independenței, eminentul „septiman” Solomon Haliță avea între camarazii de școală în clasa a V-a, pe fratele lui mai tânăr, care trăiește verde și astăzi, Rev. Alexandru Haliță, iar în clasa a II-a pe fiul preotului Sebastian Coșbuc, George Coșbuc, mândria de mai târziu a ținutului și a țării noastre românești.

La 20 de ani Solomon Haliță își ia bacalaureatul „cu laudă”.

La Viena la profesorii lui Eminescu. Anul 1879 este un greu pentru românii din Ardeal. Acum ungurii încep campania lor de maghiarizare a școlilor românești prin legiuirile nefaste ale lui Trefort, preludiul „luminății” mentalității apponyiste de la 1907.

Conform tradiției născute, după care tinerii absolvenți urmau mai cu plăcere cursurile universitare din Viena, unde era și o frumoasă societate românească și o altă mentalitate, Solomon Haliță și-a îndreptat și el pașii spre „Parisul” Europei centrale.

La Universitatea din Viena, se înscrie la facultatea de istorie și filosofie. Este interesat faptul că profesorii universitari pe care îi audiază agerul născutean, sunt aceiași profesori pe care i-a ascultat cu zece ani mai înainte poetul Mihai Eminescu.

Haliță audiază cursurile de pedagogie generală, introducere în filosofie și logică ale lui Theodor Voght, care propunea aceste cursuri încă din vremea asistenței lui Eminescu¹

Herbartianul Zimmermann. De asemenea urmează regulat la cursurile de filosofie și de istoria filosofiei ale herbartianului Dr. Robert Zimmermann, care mai ținea cu studenții și un curs de psihologie.

Dintre toate prelegerile, cele mai populare erau acelea despre filosofia practică, unde Zimmermann, făcând subiectiva împărțire a filosofiei în filosofia teoretică sau metafizică și filosofia practică, sau știința idealurilor, urmarea dezbaterii „idealurilor” în toate domeniile, cu aplicații frumoase din literatura clasică și modernă.

Pe cugetătorul Eminescu, adăpat la filosofia Kantiană trecută prin filiera Schopenhaueriană¹, desigur nu-l putea atrage simplismul filosofiei lui Zimmermann care, oricât de frumoase cursuri ar fi ținut, - din fărâmiturile atomistice ale „realelor” lui Herbart,

¹I. Grămadă, *Mihai Eminescu. Contribuții*, Heidelberg, 1914, pp. 4-10.

Un om și o energie: Solomon Haliță

tăind orice avânt al cugetării filosofice, nu putea să eșaloneze nici un sistem de mare anvergură.

Așa se explică aprecierea nu tocmai măgulitoare pe care o face Eminescu vorbind despre Zimmermann, în scrisoarea adresată lui Maiorescu la 1874².

Deosebit de cursurile filosofice și pedagogice amintite mai sus, Solomon Haliță urmează regulat și la cursurile de istoria universală, limba și literatura germană, geografie, etc.

La Paedagogium. Paralel cu universitatea, urmează și la Școala Normală superioară: Wiener Paedagogium, secția umanistă, unde era director și suflet al instituției, cunoscutul pedagog austriac, Dr. Friedrich Duittes, un antiherbartian de seamă. Aici la acest Paedagogium, pe lângă cursurile lui Dittes de istoria pedagogiei, pedagogice și metodică, Haliță audiază și metodică specială a științelor naturale, a istoriei, geografiei, asistând și ținând lecții practice pedagogice la Seminarul de aplicații³. Astfel afară de licența în filosofie și istorie, Solomon Haliță, bine pregătit pentru cariera didactică, ia și absolvența Paedagogiumului din Viena.

La „România Jună”. O frumoasă societate studențească românească era în acest timp în Viena. Tinerimea universitară, venită mai din toate provinciile românești să studieze în capitala Austriei⁴, se aduna obișnuit la societatea academică „România Jună” de pe Sonnenfelsgasse.

Aici se țineau conferințele și șezătorile tinerimii universitare românești, aici aveau loc discuțiile înfierbântate, întretăiate de ascuțite săgeți și nevinovate glume, și aici boemul Ciprian Porumbescu înjgheba corurile lui minunate, care, de regulă, se terminau la ziuă... în localurile vesele de petrecere ale Vienei...

Iar balurile pe care le dădea societatea academică „România Jună” erau vestite. Deosebit de societatea românească stabilită în Viena, la ele luau parte curtea imperială și lumea cea mai bună din aristocrația vieneză⁵.

Pleiada. Așa cum cu zece ani mai înainte, societatea studențească românească din inima Austriei era ilustrată de pleiada visătorului Eminescu, a cumpănitului Slavici, a chimistului Teclu, a inimosului Chibici-Râvneanu, a cititului Mihail Străjanu, a filologului Vasile Burlă, a priceputului organizator Sterie N. Ciurcu, a memorandistului de mai târziu D. Popovici-Barcianu, a bucovinenilor S. Bodnărescu, M. Grigorovița, V. Bumbac, și Ștefanelli

¹„Împătrita rădăcină a principiului rațiunii suficiente”, teza de doctorat a lui Schopenhauer, operă pe care Eminescu o recomandă lui Slavici să o citească (vezi Slavici, „Amintiri”, p. 105), nu e decât o reluare a cercetării „formelor, sensibilității și „categoriilor” intelectului din Estetica și Logica transcendențială a lui Kant (Critica rațiunii pure). Schopenhauer încerca să demonstreze că și conceptele intelectului: categoriile de consecvență, cauzalitate și finalitate, adică diferitele aspecte ale principiului de cauzalitate, ca și formele spațiului și timpului, își au originea tot în „facultatea” intuiției. Prin aceasta Schopenhauer sfărâma bariera fixată de Kant între „intuiție” și „intelect” și între „lumea în sine” și „lumea fenomenală”, și netezea drumul spre intuiționarea voinței pure, impulsive, suportul existenței în sine din „lumea ca voință și reprezentare”.

²I. A. Rădulescu-Pogoneanu, *Studii*, București, 1910, pp. 68-69. Cu privire la afirmația d-lui Pogoneanu, că Eminescu la Viena nu cunoștea pe Kant și Schopenhauer (*Studii*, p. 59), vezi dezmințirea dată de Slavici în amintirile sale, unde arată că încă de la 1869 Eminescu i-a recomandat să citească pe Kant și Schopenhauer, împrumutându-i cărțile lui Schopenhauer, *Împătrita rădăcină și Parerga und Paralipomena (Adăugiri și omisiuni)* și discutând asupra celor citite (Slavici, *Amintiri*, București, 1924, p. 105).

³Pentru indicații despre organizarea institutului pedagogic condus de Dittes vezi: Dr. Fr. Dittes, *Das Lehr-Padagogium der Stadt Wien*, 1873; *Idem, Lehrplan für das Wiener Padagogium*, Wien, 1877.

⁴Pe lângă românii din Bucovina și Ardeal, care erau în cea mai mare majoritate, veneau și mulți români din Vechiul Regat, din Ungaria, ba și din Basarabia.

⁵I. Grămadă, *România Jună*, Arad, 1912, pp. 120-121.

Sandu Manoliu

și a nășăudenilor Ioan Mălai, Artemiu P. Alexi, Constantin Moisil, Ioan Ciocan, Pavel Tanco,...¹, tot așa acum la 1880, „România Jună” grupează o altă pleiadă de tineri intelectuali români, cu aceleași neuitate tradiții.

La frumoasele șezători, la discuțiile aprinse și la heidelbergienele petreceri, alături de nășăudenii Solomon Haliță, Iuliu Moisil, directorul de azi al muzeului pedagogic de la Casa Școalelor, și pictorul Sever Mureșanul, iau parte: aforisticul povestitor și nemilosul critic Ioan Paul; bunul român și luptătorul bănățean, memorandistul de la 1892 Septimiu Albini; băsmuitorul și prietenul copiilor Dr. I. T. Mera; brașovenii luminați I. C. Panțu, Popazu și eminentul profesor, folclorist și animator Andrei Bârseanu; învățatul arădean Vasile Goldiș, ziaristul și de scriitorul frumuseților ardelene Silvestru Moldovanu; bucovinenii Procopovici botanistul, Dim. Onciul istoricul înțelept și sobru, și mai ales cel cu verva de-a pururi neseacă, talentatul compozitor și muzician, boemul Ciprian Porumbescu.

„Junimismul” la Viena. Ca și o parte din generația lui Eminescu-Slavici, tineretul universitar de la 1880, era și el sub vădita influență binefăcătoare a *Junimii* și a lui Titu Maiorescu.

După exemplul Junimii o parte din tineret alcătuieste un club, unde se citeau și discutau lucrări felurite din pedagogie, literatură, medicină, economie politică, istorie, estetică, etc... La ceaiurile camaraderești, tineretul își petrecea timpul instruindu-se. Brașoveanul I. C. Panțu, povestitorul acestor frumoase zile, amintește de conferințele ținute la acest club, de către prietenii E. Codru-Drăgușanu din fiziologie, Solomon Haliță din pedagogie, Ioan Paul despre nuvelă și roman și despre „clasicism, romantism și naturalism”².

La 1882, când revista „Convorbiri Literare” a împlinit 15 ani de existență, iar „Direcția nouă” inaugurată de Maiorescu se afirmase și câștigase victoria, tineretul de mai sus hotărăște să dea o serbare în onoarea *Junimii* și a lui Titu Maiorescu.

Tot Panțu ne destăinuiește că propunerea a fost primită cu însuflețire și programul a fost iute făcut. Cu aranjarea programului s-au angajat spontan tineri din toate părțile locuite de români: Haliță și Popovici de la Năsăud, D. Brătianu din România, I. T. Mera din Ungaria, Septimiu Albini din Banat și Popazu cu Panțu de la Brașov³.

Serbarea a avut loc la 17 iunie 1882. Șezătoarea s-a deschis cu una din devizele de pe flamura *Junimii*: „Semnul adevărului trebuie împlântat în tot locul cu orice jertfă”. S-a declamat apoi legenda lui Alecsandri „Înșiră-te Mărgărite”, și prima parte din „Scrisoarea III” a lui Eminescu.

Solomon Haliță, tânărul cu mintea clară și spiritul critic, a vorbit, cum era și firesc, despre însemnătatea criticii lui Titu Maiorescu și principiile direcției noi. Iuliu Mera a vorbit despre scriitorii grupați în jurul „Convorbirilor”, iar Septimiu Albini a rezumat ideile din

¹Vezi *Raportul administrativ al societății literare-sociale „România” a junimii romane studioase din Viena*, Viena, 1869; I. Grămadă, „*România Jună*” din Viena (1871-1911). *Monografie istorică*, Arad, 1912; *Idem*, *Mihai Eminescu. Contribuții la studiul vieții și operei sale*, Heidelberg, 1914.

Grupul de nășăudeni din generația lui Eminescu s-a întors în Năsăud, unde a desfășurat o frumoasă activitate profesorală la liceul românesc de aici. Mai toți doctori în filosofie, au ilustrat următoarele catedre: Dr. Ioan Malai, istoria și geografia; Dr. Pavel Tanco, matematica și cosmografia; Dr. Artemiu P. Alexi, cel care a scris istoria războiului de la 1877, științele naturale, fizio-chimice și meteorologia; Dr. Ioan Ciocan, mai târziu profesor universitar la Budapesta, l. română și istoria; Dr. Constantin Moisil, tatăl numismatului G. Moisil, directorul arhivelor, latina și greaca. Acești profesori au scos generația următoare de elevi, cu care Năsăudul se mândrește: poetul G. Coșbuc, patriarhul regent, mitropolitul Bălan, etc.

²I. C. Panțu, *Cartea lui Maiorescu*, „Gazeta Transilvaniei”, 1910, nr. 35, p. 2, citat de I. Grămadă, *România Jună*, pp. 94-95.

³I. C. Panțu, *art. cit.*

Un om și o energie: Solomon Haliță

studiul „Poezia română” al lui T. Maiorescu¹.

Același tineret entuziast de mai sus a luat inițiativa alcătuirii și editării unui almanah literar, pentru care s-au adresat firește lui Titu Maiorescu, cerându-și sprijinul și sfatul². Din acest îndemn a apărut vestitul „Almanah la României June” din 1883, almanah, unde pentru prima oară Eminescu și-a publicat „Luceafărul”, lui, iar Maiorescu, articolul semnificativ despre „Progresul adevărului”.

A avut dreptate Aurel Popovici când a laudat tineretul entuziast de la „România Jună”, tineret care se alipise așa de repede și de înflăcărat la idealurile Junimii...³.

Întoarcerea la Năsăud și trecerea peste Carpați. Nutrit la filosofia și pedagogia germană, influențat puternic de ideile conducătoare ale Junimii și ale lui Maiorescu, Solomon Haliță se întoarce la Năsăud, tânăr cu solide cunoștințe, cu spiritul critic și pătrunzător, cu „idealuri naționale curate” și cu voința fermă de a înfăptui ceva.

Aici însă toate locurile erau ocupate. Ioan Ciocan, directorul liceului, îi oferise provizoriu, până la vacanța unei catedre, un post de învățător... Eminentul tânăr nu putea primi să-și limiteze activitatea într-un sat năcăjit. De aceea, asemenea lui Ioan Paul trece munții și vine în patria mamă, unde timp de 36 de ani (1883-1919!) a închinat școlii cea mai frumoasă parte a vieții lui.

Profesorul și cărturarul. Prima epocă de activitate ca profesor și intelectual (1883-1896), o desfășură Solomon Haliță mai întâi în orașele moldovene: Dorohoi, Bârlad și Galați.

Cel care avea studii așa de temeinice, imediat este angajat ca profesor și director al gimnaziului de curând înființat la Dorohoi⁴.

Peste un an⁵ se prezintă la examenul de pedagogie, alături de profesorul Virgil Arion și câștigă printr-un frumos concurs catedra de pedagogie de la Galați, unde și este numit profesor⁶.

Rugat de primăria din Dorohoi, care era patroana gimnaziului înființat, Solomon Haliță rămâne la conducerea gimnaziului din nordul Moldovei până la sfârșitul anului școlar 1884⁷.

După doi ani de profesorat la Galați, își cere transferarea la Bârlad, la Școala Normală de aici⁸, pe care o înființase și o organizase tot un ardelean de mare inimă: Ion Popescu.

În această primă epocă, anii cei mai fructuoși sunt cei de la Bârlad. Aici organizează metodic școala de aplicație și lecțiile practice ale tinerilor normaliști.

„George Lazăr”. Împreună cu o seamă de profesori tineri și culți întemeiază revista pedagogică și școlară „George Lazăr”⁹.

¹Titlul exact al conferințelor este: S. M. Haliță, *Literatura română înainte de 1868. T. Maiorescu și direcția nouă critică în literatura română*; I. T. Mera, *Scriptorii de la Junimea*; Septimiu Albini, *T. Maiorescu și poezia română* (I. Grămadă, *România Jună*, p. 97 și p. 156).

²I. Grămadă, *op. cit.*, p. 98.

³Aurel Popovici, *Naționalism sau democrație*, Ediția I, București, 1910, p. 67.

⁴Min. de Instr. cu ord. nr. 16414 din 31 oct. 1883 îl recomandă primăriei din Dorohoi, care cu ord. nr. 2254 din 6 noiembrie 1883 îl numește director și profesor de istorie, geografie și l. română la gimnaziul atunci înființat.

⁵Martie 1884.

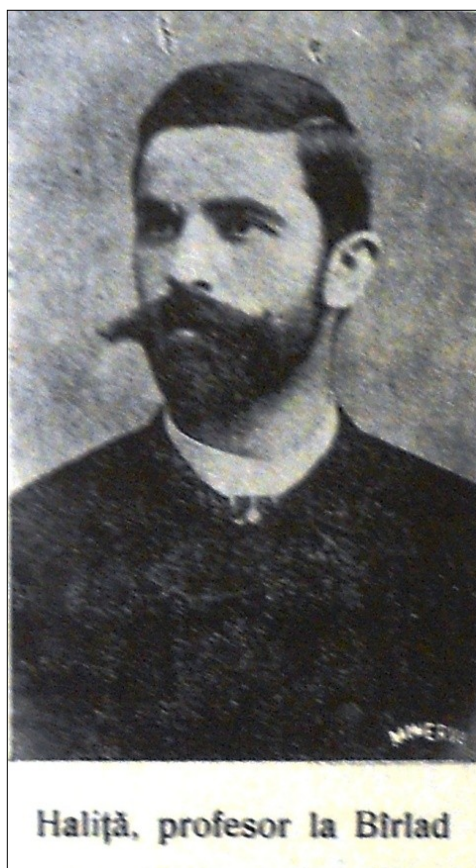
⁶Min. Instr. cu ord. nr. 3096 din 27 martie 1884 îl numește pe ziua de 1 aprilie 1884 profesor la catedra de pedagogie, drept constituțional și administrativ șa școala normală din Galați.

⁷Primăria Dorohoi cu adresa nr. 667 din 29 martie 1884 intervine pentru aceasta la Minister. Cu ord. nr. 3787 din 30 octombrie 1884, Ministerul de Instrucție aprobă cererea.

⁸Cu ord. nr. 2665-1558 din 28 februarie 1886, Ministerul aprobă transferarea pe ziua de 1 septembrie 1886.

⁹„George Lazăr”, revistă pentru educațiune și instrucțiune, Bârlad, 1887-1889, Director S. M. Haliță.

Sandu Manoliu

Revista apărea lunar. În comitetul de redacție, deosebit de Solomon Haliță, care era „primul-redactor”, „directorul” și sufletul ei, mai erau profesorii G. R. Constantinescu, Gh. Ghibănescu colecționarul de documente și neobositul iscoditor al trecutului românesc, Gavril Onișor, ardelean tot din ținutul Năsăudului, și institutorii V. G. Diaconescu și I. Apostolescu.

Programul urmărit era călăuzirea membrilor corpului didactic în noile metode pedagogice, informarea cititorilor despre toate inovațiile și îmbunătățirile realizate pe terenul școlar, studierea rețelilor care bântuie sistemul de educație și instrucție a poporului nostru și, în sfârșit, publicarea oricărui articol de literatură sau știință care ar contribui la cultura generală¹.

Publicația s-a intitulat „George Lazăr” pentru că „pentru noi românii George Lazăr e tot una cu școala”. De aceea articolul prefață se termină cu deviza că „învățământul trebuie să fie naționalist”, Solomon Haliță aducând ca exemplu apelul lui Fichte către națiunea germană, atunci când și Germania se afla în clipe de prefacere și frământări².

Haliță a publicat aici diferite articole de istoria pedagogiei, de educație și de reforme școlare, redactând și cea mai mare parte din buletinul pedagogic care apărea la sfârșitul fiecărui număr, cu bogate informații școlare și cu amănunțite recenzii pedagogice³.

¹Către cititori, „George Lazăr”, Anul I, 1887, nr. 1.

²Idem, pp. 4-5.

³Notăm dintre articolele scrise de Solomon Haliță în revista „George Lazăr” următoarele: *Din ale școlii primare*, 1887, nr. 2, p. 33, nr. 3, p. 65; *Grădina de copii de I. P. Florentin*, 1887, nr. 2, p. 54; *Direcțiunile ce predomină în educațiune și instrucțiune în timpurile noastre*, 1887, nr. 4, p. 97, nr. 5, p. 129; *Părerea noastră*, 1887, nr. 6, p. 180; *Higiena școlară, noul sistem de bănci*, 1887, nr. 7, p. 200; *Psihologia ca știință fundamentală a pedagogiei științifice*, 1887, nr. 10, p. 307; *Deșteptarea și întreținerea atențiunii în școală*, 1887, nr. 12, p. 371; La critica bibliografică putem nota și recenzia critică făcută cărții lui Petru Gârboviceanu, *Die Didaktik*

Un om și o energie: Solomon Haliță

Ideile. Din toate articolele se vede dorința de a pune învățământul nostru pe o bază științifică – învățământ metodice și stimulative, manuale bune, învățători bine pregătiți, programe practice, raționale și educative – asemenea învățământului din străinătate, în special cel din Germania.

A susținut apoi ca masa poporului să se împărtășească din bucuriile școlii și ale culturii cât mai întins, condamnăm cu tărie prăpastia care era între învățământul rural și urban¹. În această idee de democratizare, egalizare și unificare a învățământului, Solomon Haliță s-a asemănat cu ceilalți doi oameni ai școlii: C. Meissner și Petre Poni.

Nu uită însă în nici o ocazie nota națională și Ardealul lui drag. De aceea cu prilejul adunării „Schulverin”-ului german din Austria, cere să se înființeze după modelul asociației germane, o societate românească generală pentru susținerea românismului în străinătate². Gândul lui Haliță era apărarea românilor din țările subjugate, mai ales a acelor din Ardeal, amenințați de pericolul deznaționalizării³. Aceasta la 1887, cu 4 ani înainte de întemeierea *Ligii culturale*, care va urmări același scop în vederea unirii tuturor românilor.

De altfel la revista „George Lazăr” colaborează mulți ardeleni, între care notăm pe învățătorul și folcloristul Ion Pop Reteganul⁴, profesorul de filosofie de la liceul din Năsăud, Grigore Pletosu⁵, un „Sângeoreanul” din Sângeorzul lui Haliță⁶, pedagogul Vasile Borgovanu⁷, care era și stabilit în țară, etc.

Un colaborator de preț. Colaboratorul cel mai de preț al revistei a fost însă Spiru Haret, ministrul de instrucție de mai târziu, cunoscut însă mai dinainte prin vestitul „Raport din 1884”, către Regele Carol, în care arăta documentat starea jalnică a învățământului românesc.

În trei numere consecutive din revistă, „omul școlii” a scris articolul despre „Localele de școli primare”, făcând propuneri și dând sfaturi practice pentru clădirea și dotarea școlilor, alcătuind și un proiect de regulament pentru construirea localurilor și pentru mobilierul necesar⁸, proiect care va deveni lege, imediat ce Spiru Haret va ajunge în fruntea Ministerului de Instrucție⁹.

Basedows im Vergleiche zur Diudaktik des Comenius, 1887, nr. 9, p. 283. Apoi: *Reflexiuni metodice asupra programelor cursului primar*, 1888, nr. 1, p. 6; *Al V-lea congres al corpului didactic*, 1888, nr. 3, p. 74; *Premiile și lectura privată a școlarului*, 1888, nr. 3, p. 92; *Școli înalte pentru țărani*, 1888, nr. 4, p. 132; *Tactul pedagogic*, 1888, nr. 5-6, p. 221; *Un consiliu școlar internațional*, 1888, nr. 7, p. 262; *Teoria și practica pedagogică în școlile normale. Lipsa școlilor de aplicație*, 1888, nr. 8, p. 282; *Barbarisme pedagogice* (art. de ist. pedag. după Enciclop. lui Linder), 1888, nr. 9, p. 332; *Miopia în școală* (tot după Linder), 1889, nr. 10, p. 390; *Școli Normale*, 1889, nr. 12, p. 476; apoi diferite recenzii, etc.

¹Din ale școlii primare, „George Lazăr”, 1887, Anul I, nr. 2, p. 33 și urm.

²„George Lazăr”, 1887, Anul I, nr. 3, pp. 92-93.

³Păreră noastră, 1887, Anul I, nr. 6, p. 180.

⁴Cu diferite articole despre starea școlilor și a învățământului la românii din Austro-Ungaria.

⁵Cu articolele: *Cântul în învățământul educativ*, „George Lazăr”, 1887, Anul I, p. 272 și *Psihologia învățământului. Apecepțiunea*, „George Lazăr”, 1888, Anul II, p. 193.

⁶Cu culegeri de cântece poporane de pe Valea Someșului. S-au publicat culegeri de doine și din alte regiuni (Banat).

⁷*Realismul în pedagogie*, „George Lazăr”, 1888, Anul II, p. 17 și 41.

⁸Spiru C. Haret: *Localele de școli primare. Propuneri, regali și consilii practice pentru clădirea și dotarea lor*, „George Lazăr”, 1889, p. 361; *Idem, Proiect de regulament pentru construcțiunea localelor de școli urbane și rurale și pentru mobilierul școlar*, p. 363; *Instrucțiuni relative la construcțiunea localelor de școală*, „George Lazăr”, 1889, nr. 10, 11 și 12, p. 374, 401 și 441.

⁹Indicații despre personalitatea și opera lui Spiru Haret se găsesc în multe publicații. Relevăm pe cele mai de seamă: *Lui Spiru Haret*, un mare volum omagial, București, 1911; *În memoria lui Spiru C. Haret*, număr omagial din „Revista generală a învățământului”, anul VIII, nr. 5 și 6, 1912-1913; G. Țițeica, *Din viața și*

Sandu Manoliu

De la această epocă datează și prietenia între cei doi oameni ai școlii, Solomon Haliță fiind colaboratorul cel mai de aproape al lui Haret și înfăptuitorul ideilor lui.

Venind guvernul conservator la cârmă, junimismul de la „România Jună” este numit revizor al județului Tutova¹, unde se relevă printr-o serioasă activitate de îndrumare și controlare a corpului didactic primar.

Tot în acest timp Titu Maiorescu, în urma avizului favorabil al consilierilor Vitzu, Hașdeu și Odobescu, îi definitivează pe tânărul cu frumoase însușiri pedagogice².

În orașul lui C. Negri. După aproape zece ani de activitate rodnică în „republica bârlădeană”, se transferă la Galați³, unde a lucrat aproape 12 ani (1893-1905). Și în orașul lui Costache Negri tânărul profesor se distinge. Aici găsește camarazi din Ardeal pe profesorii: Dionisie Mardan, D. Dan, I. Munteanu, Ion Mazăre și Augustin Frățilă, cu care a legat o strânsă prietenie încă de la Bârlad, prietenie încă de la Bârlad, prietenie care a durat toată viața.

Fire organizatoare și activă, Haliță întemeiază, alături de ceilalți colegi, „Asociația corpului didactic din Galați”, al cărei președinte a și fost, apoi „corul” acestei asociații și, în sfârșit, școala de adulți” începută de vizionarul institutor socialist Mihai Pastia⁴.

Ca orientare politică Solomon Haliță își păstrase idealismul teoretician, înclinând când către radicalismul intelectual al lui Gheorghe Panu, când către tineretul generos al socialiștilor poporaniști, Nădejde – C. Stere, de la „Evenimentul literar”.

Acestei înclinații se datorește simpatia față de „Munca” proletară a lui V. G. Morțun și colaborarea efemeră cu idealistul institutor Mihai Pastia.

Spiru Haret l-a cucerit însă definitiv pe Haliță și astfel viguroasa putere a rămas câștigată pentru totdeauna în partidul liberal.

Întrucât un crez politic diformează în irizări de lumini și umbre activitatea unui om, nu interesează cuprinsul acestui articol. Dacă în domeniul politicii, așa-zisa obiectivitate înfățișează adesea o viziune optică de-o veracitate îndoielnică și de-o subiectivitate explicabilă, - în schimb cinstea și constanța unui om, așa cum a fost Solomon Haliță timp de aproape 4 decenii, sunt însușiri rari, care trebuie relevate sub orice crug al vremii.

Din momentul în care Spiru Haret îl numește de inspector general al învățământului⁵, începe a doua epocă a activității lui Haliță: înfăptuitor al reformelor școlare și al activității extrașcolare și organizator al învățământului primar și normal (1896-1916).

activitatea lui Spiru Haret. Discurs de recepție, Analele Academiei Române, București, 1913; *Închinare*, număr comemorativ din revista „Educația”, anul VI, nr. 1-2, 1923; I. Simionescu, *Oameni aleși. României*, vol. I, București, 1926, p. 111; I. Simionescu, *Spiru C. Haret (1851-1912)*, București, Cartea Românească, Cunoștințe folositoare, nr. 22; Virgil I. Bărbat, *Dinamism cultural*, Cluj, 1928, p. 17 și urm.

¹De la 1 octombrie 1888 până la 15 martie 1891.

²În I. D. R. nr. 516 din 17 februarie 1899. Ord. nr. 2174 din 20 februarie 1889.

³Min. de Instr. cu ord. nr. 10856 din 1883 aprobă transferarea cu data de 1 septembrie 1893 la catedra de pedagogie și drept de la școala normală din Galați, iar de la 1894-1896 a suplinit și catedra de limba germană de la această școală.

⁴Amănunte despre lupta și pățaniile acestui iubitor al muncitorilor, să se vadă în amintirile publicate de alt colaborator al lui Haret în „Adevărul literar și artistic”, Spiridon Popescu: „Activitatea extrașcolară”, nr. 430 din 3 martie 1929; „Prigoana” nr. 431 din 10 martie 1929; „Școlile de adulți” nr. 432 din 17 martie 1929 și „Comoara tinerimii” nr. 433 din 24 martie 1929.

⁵De la 1 septembrie 1896 până la 1 septembrie 1899. între 1899 și 1901 Haliță este membru al consiliului general de instrucție. De la 1 martie 1901 până la 31 decembrie 1904 este inspector general. Cu 1 septembrie 1905 este transferat la Iași, la catedra de pedagogie de la Seminarul „Veniamin Costache”. Iarăși inspector general de la 15 martie 1907 până la 16 noiembrie 1911 și de la 1914-1919, când este numit inamovibil în această funcțiune.

Un om și o energie: Solomon Haliță

Crezul lui Haret. În orientarea învățământului, Spiru Haret a pornit de la un concept social, care trădează clar și influența democratică a lui Pestalozzi, pozitivistă a lui Comte și utilitarist-socială a lui Spencer și influența sfârșitului veacului al 19-lea sociologizant în toate domeniile¹.

Cadrul vieții sociale trebuie să domine învățământul, școala și orice preocupare de stat. De aceea, încă de la 1884 Haret se exprimă în factură spenceriană: „Școala are de scop de a forma buni părinți de familie și buni cetățeni și instrucțiunea ce se dă copiilor este, nu un scop, ci unul din mijloacele de a ajunge acolo”². Aceeași idee o repetă și la 1897: „... Cea dintâi datorie a școlii, care trece înainte oricărei alteia, e de a forma buni cetățeni”³.

Raportând cadrul vieții sociale la nevoile poporului nostru, Spiru Haret înfățișează în latura realizărilor școlare de la noi, punctul de vedere pestalozzian: Ținta noastră trebuie să fie ridicarea economică și culturală a poporului de jos. Și această ridicare se va face și prin școală și în afară de școală:

„... Păturile de jos ale poporului sunt acelea care au cu deosebire trebuință de solitudinea noastră...

... Trebuie ca toți aceia care au o puțință cât de mică, de a contribui la ridicarea nivelului poporului, să-și dea concursul muncii sale (sic!), fără tocmeală și fără ezitare.

Corpul didactic, prin numărul cel mare al membrilor săi, prin cultura lor, prin faptul că sunt răspândiți pe toată suprafața țării și până în colțurile ei cele mai depărtate, este chemat în prima linie la această mare operă. Ceea ce lucrează el în școală este, fără îndoială, meritoriu; dar atâta nu ajunge.

Dacă învățătorul ar considera rolul său ca terminat, îndată ce a dat strict cantitatea și felul de muncă pentru care este plătit, el ar fi un bun funcționar, dar nu ar fi un bun patriot. Învățătorul trebuie să învețe și să facă mai buni, nu numai pe copii, dar pe toți cei care au trebuință să fie instruiți și luminați.

Conduși de aceste vederi și convingși că aducem țării un serviciu de prima ordine, noi ne-am silit să utilizăm activitatea corpului didactic și în afară de școală, punând-o în serviciul luminării poporului și a deșteptării lui la o viață intelectuală, morală și economică mai bună⁴.

Într-o scrisoare adresată unui învățător, Haret repetă ideea lui conducătoare: „Învățătorul într-un sat nu trebuie să fie numai învățătorul copiilor, el trebuie să fie și sfătuitorul bun și luminat al sătenilor, pilduitorul lor la cele bune și folositoare pentru dânșii. Când învățătorul își înțelege astfel chemarea și rolul său, el este o adevărată binefacere pentru populație, în mijlocul căreia trăiește”⁵.

Disputa principiului activității extrașcolare. Acesta este vestitul principiu al activității extrașcolare care a fost așa de mult disputat, deoarece la celălalt antipod stătea

¹Spiru Haret a și încercat înfățișarea unei sociologii pozitivată pe baze matematico-mecanice, în opera lui: „Mecanica socială”.

²Raport 1884.

³Circulară 1897.

⁴Spiru C. Haret: „Raport adresat M. S. Regelui”, București, 1903, Capitolul: „Acțiunea școlii în afară de școală”, p. 138 și 139. apoi Haret enumeră această activitate extrașcolară: „Lupta antialcoolică”, p. 140; „Băncile populare”, p. 142; „Cercurile culturale”, p. 147; „Șezătorile sătești”, p. 153; „Școlile de adulți”, p. 154; „Cursuri complementare”, p.156; „Diverse alte moduri de activitate exterioară (grădinile școlare)”, p. 156; „Biblioteci, reviste și publicațiuni populare”, p. 158 și „Serbări școlare, teatru sătesc”, p. 165.

⁵I. Simionescu: *Spiru Haret. Cunoștințe folositoare*, Cartea Românească, București, p. 29. De altfel Haret în nenumărate articole și cuvântări și-a susținut punctul de vedere. Răspunzând la anumite învinuiri, în 1908 declară: „M-am silit ca din învățători și preoți să creez o forță pe care să o îndrept întregă, contra stării de ignoranță și de decădere a țaranului sub toate formele ei”. Și în chiar anul morții sale (1912) el scria: „Sunt cu mult mai mari datoriile sociale ale noastre decât oricare alte...”.

Sandu Manoliu

principiul irefragabil al lui Titu Maiorescu și C. Meisner: Învățătorul este al școlii și numai al școlii. Catedra este amvonul lui și școala este împărăția sa¹.

Acum un sfert de veac axa învățământului nostru primar oscila între aceste două doctrine, la prima vedere ireconciliabile.

Netăgăduit, doctrina lui Haret în realizările ei efective a pricinuit multe abateri și multe scăderi semnalate incisiv de Titu Maiorescu².

Mulți învățători în loc să se ocupe de lumea copiilor, s-au înfundat până la gât în politică și în negustorie. Au neglijat învățământul pentru a se preocupa exclusiv de bănci populare și de cooperative sătești, căpătând înjosoare apetituri personale, mercantilizându-se și transformând școala în comerț.

Dar avântul băncilor populare, al șezătorilor sătești, al cursurilor de adulți, al bibliotecilor populare, al cooperativelor sătești, al cantinelor, etc., au adus mult bine țărănimii, contribuind vădit la ridicarea și dezrobirea ei economică.

Și ne întrebăm dacă nu cumva epoca aceasta a învățătorului factor social, așa cum l-a visat Pestalozzi – de altfel el însuși un slab gospodar – nu era absolut necesară în ridicarea masei noastre țărănești, care trebuia dezrobită cu orice preș și cu orice sacrificii³.

Organizatorul. A trebuit să facem această lungă paranteză despre orientarea învățământului românesc la începutul veacului acesta, pentru că Solomon Haliță fiind colaboratorul lui Haret, a înfăptuit o bună parte din reformele școlare amintite și a contribuit mult la însăși organizarea învățământului primar și normal.

În realizarea activității extrașcolare a fost de o energie neobosită. A creat, a stimulat, a condus și organizat bănci populare, obștii sătești, case de economie școlare, cooperative sătești, cantine pentru copii⁴, colonii școlare¹, societăți de sprijin, cercuri culturale², societăți

¹O critică a principiului activității extrașcolare face Radu Manoliu în articolul „Principiul activității extrașcolare în lumina concepției evoluției sociale”. „Omagiul lui C. Meisner”, Iași, 1913, p. 331. Critica este făcută teoretic, pe bază de filosofie socială raportată la evoluția poporului nostru.

²Titu Maiorescu: „Activitatea extrașcolară a învățământului”. Interpelare în parlament, ianuarie 1908.

³Rezervorul cel mare al neamului este poporul sătesc, „talpa țării” cum i s-a spus cam caragialesc. Buna stare materială și ridicarea culturală a păturii țărănești este de bună seamă o necesitate de prima ordine.

Facem mari rezerve în ce privește celălalt principiu al lui Haret și al social-democratului poporanist C. Stere cu cercul politic de la „Viața Românească”: plenitudinea drepturilor politice pentru masa poporului, principiu care a fost impus de Stere și Haret partidului liberal. Trecem peste considerația, că ridicarea economică este un fapt care în ultima analiză se reduce la bunăstare a fiecărui individ, care mai ușor poate hotărî despre buna lui gospodărie, decât să-și exercite drepturile politice, fapt care înseamnă a decide de buna chivernisire a țării întregi, ceea ce nu e totuna și nu e ușor lucru. Dovadă greutățile de care se izbesc toate partidele politice când vin la putere. Dar manifestarea drepturilor politice trebuie să presupună la bază priceperea necesară. Altfel ar trebui să renunțăm ca oamenii competenți să ne lumineze și să ne conducă și să rugăm pe badea Ghiță, care este mai numeros, să ne cârmuiască.

Evoluția firească a poporului de jos, din punct de vedere al filosofiei politice ar fi următoarea: întâi buna stare economică și ridicarea culturală și apoi drepturile politice, care vor decurge în mod firesc din însăși cultivarea și creșterea priceperii lor. Orice altă răsturnare în evoluție duce la demagogie și demagogia, de când e lumea, roade bune n-a dat.

⁴În ce privește cantinele școlare, Haliță înțelegea să le dea o extindere mai mare. Inițiativa să fie particulară (instituțiile private, consiliile comunale și doamnele de elită). Conducerea să fie încredințată corpului didactic. Și deosebit de hrană, să se dea și alte ajutoare în natură: cărți, încălțăminte și îmbrăcăminte (1899).

Potrivit acestor idei Solomon Haliță, împreună cu alți colegi și cu doamnele din elita gălățeană a întemeiat societatea „Cantina școlară” cu scopul de a lucra la răspândirea și înființarea de cantine școlare în județul Covurlui (ca un omagiu al acestei activități, societatea „Cantina școlară” din Constanța îl alege în 1902 pe Solomon Haliță ca membru de onoare). Constantin Graur, unul din conducătorii de azi ai ziarelor „Dimineața” și „Adevărul” a scos în Galați un ziar în număr unic: „Cantina școlară”, pentru propaganda acestei idei de adevărată umanitate („Cantina școlară”, Galați, 13 mai 1901).

Un om și o energie: Solomon Haliță

corale³, șezători sătești, cursuri de adulți⁴, cursuri complementare, biblioteci populare, asociații didactice, etc., într-un cuvânt tot ce se ține de activitatea economică și culturală sătească și socială.

Nu este mai prejos în ce privește organizarea învățământului. Primind însărcinări și delegații nenumărate de la Haret, care avea mare încredere în priceperea și conștiinciozitatea energicului colaborator, Haliță alcătuiește programele pentru învățământul primar, învățământul infantil⁵, cursul de repetiție, cursul de adulți, pentru școlile de aplicație și învățământul infantil⁶, cursul de repetiție, cursul de adulți, pentru școlile de aplicație și învățământul normal⁷. Pregătește apoi orele acestor școli. Iar la propunerile și rapoartele lui, se introduce și se dă o deosebită dezvoltare învățământului practic, lucrului manual⁸, practicii agricole cu fermele școlare⁹ și învățământul dexterității. El jalonează și programele pentru învățământul filosofic și pedagogic în seminarii¹⁰ și pentru examenele de admitere, capacitate, definitivat și înaintare.

Buldogul lui Haret. Vine apoi a treia latură a lui Haliță: aceea de inspector, contro-

¹Și în Iași, Haliță a fost promotorul societății „Colonia școlară” pentru trimiterea copiilor debili, anemici și săraci în regiunile muntoase la aer curat.

²Pentru îndrumarea cercurilor culturale și a conferințelor sătești, Solomon Haliță a dat multe circulare. Circulara din 1908 este însoțită și de un program de activitate.

³La Galați încă din octombrie 1900, tot din inițiativa lui Haliță, s-a format un cor al profesorilor și institutorilor, condus de cunoscutul maestru Teodorescu.

⁴Despre școala de adulți din Galați, unde a profesat și Haliță la insistența străbătorului Mihai Pastia, - vezi mai sus, p. 273, nota 4. La această școală de adulți, alături de Pastia și de Haliță, au mai ținut lecții muncitorilor din port: Dr. Velichi, Dr. Galin, Deodat Țăranu, Spiridon Popescu, Cozmin, Gâdeiu, N. Saxu, George Angelescu, I. Pralea, C. Petrescu, Gheorghiu, etc.... („Tribuna liberală”, Galați, 7 octombrie 1901).

La fel Cercul didactic din Iași în 4 decembrie 1905 a luat hotărârea înființării unei școli de adulți în cartierul Nicolina. Solomon Haliță a fost ales directorul școlii (Adresa nr. 37 din 5 decembrie 1905). Notăm profesorii care s-au angajat spontan să țină cursuri gratuite pentru adulți: Valentin Bude, Mihail Tomida, C. V. Buțureanu, I. Gocu, D. Sachelarescu, I. C. Apostol, N. D. Arbore și C. Vârtic. Din cauza tradițiilor imixtiuni politice, școala n-a durat mult.

Mai apoi Haliță în nenumărate circulare a dat îndrumări pentru funcționarea rânduită a acestor cursuri (1908 și 1909).

⁵Proiect de lege din octombrie 1908.

⁶Proiect de lege din octombrie 1908.

⁷Solomon Haliță avea prilejul să înfăptuiască acum o parte din ideile expuse în articolele publicate în revista „George Lazăr”: *Din ale școlii primare*, 1887, nr. 2, p. 33; *Reflexiuni metodice asupra programelor cursului primar*, 1888, nr. 1, p. 6 și *Teoria practică pedagogică în școlile normale. Lipsa școlilor de aplicație*, 1889, nr. 8, p. 282. Haliță inducea necesitatea școlilor de aplicație, pornind de la sugestia maximă a pedagogului german Kehr: o școală normală fără școală de aplicație, e ca o școală de înnotat, fără apă! De asemenea, în articolul *Școli normale* susține cu tărie ceea ce nu s-a înfăptuit peste tot nici azi, ca școala de aplicație să fie o școală primară după înfățișarea reală a școlii primare sătești: completă – cu toate cursurile – și mixtă (fetițe și băieți, săraci și bogați, copii de țărani și orășeni), căci în asemenea condiții firești va funcționa fiecare învățător (1889, nr. 12, p. 477).

⁸Încă din decembrie 1898 Haret a delegat special pe Solomon Haliță să se ocupe cu aceasta, grija cea mare fiind și pregătirea corpului didactic necesar. La 1889 se introduce lucrul manual și în școlile primare urbane. Ca orientare, Haliță s-a servit de memoriul lui Alex. Gâlcă maestru, care anume a fost trimis în Danemarca, Suedia și Finlanda, ca să studieze predarea lucrului manual în aceste țări.

⁹Tot în urma însărcinării lui Haret, Haliță a alcătuit proiectul organizării grădinilor școlare cu interesante motivări și considerații, care ar fi bine de știut și pentru aceia care nu văd deloc necesitatea învățării gospodăriei agricole. În raport, Haliță s-a servit de memoriile școlilor normale, în special de bine chibzuitul memoriu al d-lui I. Mitru, director al școlii normale din Iași (S. Haliță, *Raport privitor la înființarea de grădini și pepiniere pe lângă școlile normale de învățători și școlile rurale*, nr. 511 din 6 decembrie 1898, tipărit și în broșură separată, București, 1899).

¹⁰Proiect de programă, Iași, 12 iunie 1906.

Sandu Manoliu

lor și anchetator. Conștiinciozitatea și asprimea lui erau cunoscute. Dintr-o ochire prindea totul. Și ce privire pătrunzătoare avea! Într-o vreme era botezat „buldogul” lui Haret. Cumpănea adânc faptele. De la el a rămas mărturisirea: „Nu m-am temut niciodată de asprime, ci de lipsa de dreptate și apreciere”¹.

Procesele verbale încheiate de el erau clare, scurte și precise, fără a cădea deloc în nota comună și banală. Inspectorii școlari, de obicei, sunt ispitiți să confunde scurtimea cu superficialitatea și lungimea cu conștiinciozitatea. Solomon Haliță știa ca din nămolul faptelor mărunte să redea esențialul, nota caracteristică. Desigur aceasta presupunea și un proces de ascuțită inteligență.

În caietele lui mici de inspecție se găsesc însemnate fugitiv crâmpie din observațiile amintite mai sus. Nu uita să noteze și lucrurile care puteau avea un interes mai oșebit (relațiuni despre Țibăneștii lui Petre Carp, despre Durăul lui George Panu, despre satele cu bulgarii din Dobrogea, etc.).

Cu priceperea lui dă indicații amănunțite și revizorilor școlari de cum trebuie să facă inspecțiile, schițând anume ce și cum trebuie să controleze².

Prezidează comisii, examene, cercuri culturale și nenumărate conferințe cu revizorii și inspectorii școlari.

Pretutindeni cuvântul lui e limpede, tăios, hotărât și ieșit dintr-o convingere. Între două „cercuri” și trei anchete, are timp să facă propuneri și referate cu privire la cărțile prezentate ministrului spre aprobare³.

În capitala Moldovei. Chiar când s-a mutat în capitala bătrânei Moldove⁴, activitatea lui nu a slăbit. Și aici găsește un grup de ardeleni alcătuit din aleși profesori. Afară de prietenii de la „România Jună”, Ioan Paul și Sever Mureșan, mai sunt: Romulus Ionașcu, alt colaborator al lui Haret în ce privește organizarea învățământului comercial, geograful Mazăre, astăzi decedați, - apoi: eminentul dascăl și stăpânitor al sufletului tinerimii Traian Barbu; omul datoriei și abnegației Grigore Bârsan; vioiul epigramist, cultul și rotofeiu Valentin Bude; energicul Constantin Sporea, cu vorba lătăreață; impunătorul profesor Neagoe Popea, etc.

O strânsă prietenie legată cu George Popovici, directorul școlii de Bele-Arte, cunoscutul pictor care i-a și zugrăvit multe din tablourile familiei⁵.

Gospodarul. Cu începerea războiului nostru pentru unitatea cea mare, începe a treia epocă din viața lui Haliță: aceea administrativă și gospodărească, 1916-1926.

Dar lupta pentru școală are întâietate. Atunci când învățătorii și-au dat tributul de sânge, o bună parte din floarea dascălimii noastre a pierit eroic pe câmpul de luptă. Solomon

¹Îndrumare dată revizorilor școlari cu prilejul convocării de la 15 octombrie 1909 (Proces-verbal al întrunirii revizorilor școlari de la 15-18 octombrie 1909).

²La conferințele organelor de control și prin circulare. De exemplu circulara nr. 66.355 din 27 septembrie 1908.

³Astfel prezintă referatul asupra unor cărți didactice ungurești și nemțești introduse ca manuale în școlile particulare din România (4 septembrie 1909). Apoi raportul cu privire la cărțile didactice ale Anei Conta Kernbach (*Elemente de pedagogie și Elemente de metodică*), cărți pe care le apreciază elogios, relevând claritatea, aportul personal și emanciparea de sub jugul herbartian... (iunie 1907).

⁴De fapt a fost mutat. Căci în 1904, căzând guvernul liberal, guvernul conservator a desființat (1905) școala normală din Galați, unde Haliță era și profesor și director (de la 1901-1905). Transferat la Iași, la catedra de filosofie și pedagogie de la seminar, colegii din Galați l-au sărbătorit printr-o masă colegială.

⁵Demn de amintit, ca operă de artă, este tabloul mamei lui Solomon Haliță, o țărancă bine făcută, cu ochi inteligenți, cu sprâncene groase și de o energie deosebită (Solomon îi semăna așa de bine!). Tabloul trădează o tehnică deosebită, asemenea portretistului flamando-olandez. Un portret al lui Solomon Haliță este astăzi proprietatea școlii normale din Năsăud.

Un om și o energie: Solomon Haliță

Haliță și-a dat seama că școala nu trebuie să sufere. Școlile normale trebuiau intensificate pentru ca noi serii de învățători să umple golul dureros. Și așa au început în 1917, în satele din Moldova chinuită, „școlile pregătitoare”, școli normale cu câte o clasă¹.

Opera cea mai cuprinzătoare a fost aceea pentru asistența socială. D-l C. Sporea în „Revista generală a învățământului” amintește punct cu punct activitatea neobosită a lui Haliță. Munca lui în comitetele și asociațiile pentru ajutorarea și plasarea refugiaților, pentru îmbrăcarea lor, pentru strângerea copiilor orfani, pentru organizarea cantinelor, a coloniilor de muncă, a spitalelor, etc.².

Iar când a venit ziua cea mare a biruinței și refugiații au prins a se întoarce la vatra lor, tot lui Solomon Haliță, ca prefect al județului Iași (1919) i s-a dat greaua sarcină să refacă Iașul zdrobit de atâtea mizerii și de populația flotantă.

Naționalistul. În toamna anului 1918 Ardealul se dezrobește. Consiliul național al românilor ardeleni trimite la 10 noiembrie o delegație de cinci ardeleni cu o scrisoare a lui Vaida Voevod către I. Brătianu, prin care se cerea grabnică trecere în Ardeal a trupelor române. Cu aceeași rugare vine și la 18 noiembrie și la 25 noiembrie, delegații consiliului național de la Arad: părintele dr. N. Bălan, mitropolitul de azi al Ardealului, originar din Năsăud, și căpitanul N. Precup.

¹Deciziunea Ministerului din 27 octombrie 1917, începe cu motivarea: „având în vedere că prin sacrificiile ce țara a fost silită să facă, foarte mulți învățători au pierit pe câmpul de luptă, iar școlile normale nefuncționând anul trecut din pricina împrejurărilor excepționale, avem de pe acum lipsă de trei promoțiuni de normalști învățători...” (Decizia nr. 42367 din 27 octombrie 1917, semnată de I. G. Duca și P. Ghițescu).

S-au înființat în urma raportului documentat al lui Haliță (din ședința de la 11 octombrie 1917) clasa I divizionară, aparținând școlilor normale de băieți și fete din Galați, în următoarele comune: Rogojeni, Tg.-Berești, Gănești și Jorăști din jud. Covurlui, și Gohor și Răchitoasa din jud. Tecuci. Divizionare ale școlii normale din Bârlad în comunele: Căbești, Cârja, Bogdana și Costești din jud. Tutova, și Vutcani, Răducăneni, Drânceni și Grumăzoaia din jud. Fălciu. Divizionare ale școlilor normale din Iași în comunele: Scobinți-Bădeni (mai târziu cu școala normală completă), Belești și Bucium din jud. Iași; Porcești, Ruptura-Cârligi, Gherăiești, Roșiori-Ciuturești și Butnărești-Bogzești din jud. Roman; Botoșani (oraș), Lipovăț, Pungești și Surănești din jud. Vaslui. În sfârșit divizionare ale școlii normale din Piatra-Neamț în comunele: Parincea și Filipeni-Mărești din jud. Bacău; Tg.-Neamț, Urecheni, Războieni, Podoleni și Hangu-Răpciuni din jud. Neamț; și Tătăruș, Cristești și Miroslăvești din jud. Suceava. - 40 de școli normale noi! - La aceste școli au funcționat foarte mulți aleși profesori secundari și normali, refugiați în năcăjita Moldovă.

²C. Sporea: „Atunci l-am văzut pe Haliță deosebit de activ, prefăcând și organizând școlile în spitale, aducând ofrande, alimente și material sanitar pentru răniți, organizând satele, încurajând cohortele de cercetași, etc.

A contribuit enorm de mult la opera de asistență „Regina Maria” a refugiaților și evacuaților.

Sufletul acestui comitet între bărbați era Solomon Haliță. Fără odihnă și fără răgaz, acest comitet a creat un mare depozit, cumpărând de pe piață magazine întregi de încălțăminte și îmbrăcăminte și alimente. Refugiații, pe care nu-i mai încăpeau hotelurile, restaurantele, cafenelele, casele particulare, piețele, străzile, au fost strânși de pe drumuri și adăpostiți în căminuri anume întocmite. Meseriașii au fost plasați la școala de arte și meserii, ceferiștii și familiile lor în cartierul Ferdinand, ceilalți funcționari în căminul Hristache Zănescu. Pentru tineret s-au înființat coloniile: Școala de împletit coșuri de la Bucium, colonia de la Păușești (la moșia principesei Sturza), Miroslava și Sculeni. Pentru femei și fete s-a înființat atelierul și căminul din muzeul de științe naturale, colonia de la Școala de gospodărie din Taitești. Coloniile de la Mănăstirile Agafton și Vorona ...” (C. Sporea, Solomon Haliță în „Revista generală a învățământului”, 1926, nr. 10, pp. 674-675).

Refugiații ardeleni, bănățeni și bucovineni au fost adăpostiți de Haliță în localul școlii profesionale a „Reuniunii Femeilor Române” și părintele econom P. Savin au pus la dispoziție așternuturile și obiectele necesare de gospodărie. Haliță a condus și spitalul nr. 374 din Iași.

Această activitate se poate urmări mai bine în cârticica *Opera de asistență „Regina Maria” a refugiaților și evacuaților. Dare de seamă asupra activității desfășurată de Comitetul central de acțiune*, Iași, Tipografia Dacia, p. 18 și urm.

Vezi și articolul elogios scris de N. Iorga pentru *Opera de asistență „Regina Maria”*, în „Neamul Românesc” din 20 mai 1917.

Sandu Manoliu

Și guvernul român a răspuns! Lucru demn de știut, misiunea pe care a trimis-o guvernul român să facă legătura cu Comitetul Național al Românilor din Ardeal să aducă manifestul lui I. Brătianu către Consiliul Național și să anunțe sosirea trupelor române, - a fost condusă de profesorul Solomon Haliță¹.

Misiunea a ajuns cu mari greutate la Dej, unde s-a întâlnit cu Mihali și Vaida, apoi la Arad unde, luând contact cu Consiliul Național, a anunțat vestea cea mare: Armata Română sosește!

Și prima divizie, care a reintrat în Ardealul nostru, a fost divizia VII a generalului Traian Moșoiu, alt erou ardelean curajos și de inimă.

Cel ce plecase cu 36 ani înainte din ținutul îngenunchiat al Năsăudului, putea avea acum o satisfacție nemărginită: se întorcea liber și biruitor în ținutul și satul lui de sub poalele munților Rodnei.

La vatra lui. Școli și iar școli. Haliță părăsește prefectura județului sacrificiilor moldovene și cere să ia conducerea județului Bistrița-Năsăud², acolo unde odinioară autocratul Banffy poruncise despotic, oprimând pe români.

Încercatul om de școală păstrase însă două idei scumpe inimii lui: ridicarea de școli și dezvoltarea economică a poporului românesc. Și ultimele două mari reforme de care se leagă adânc numele lui, aici în Năsăud le face.

Cu ce se poate mândri un prefect, dacă nu cu ridicarea culturală a ținutului? Și Solomon Haliță înființează școală după școală: un liceu de băieți în Bistrița, o școală secundară de fete în Bistrița și alta în Năsăud, școli de meserii în comunele Telciu, Bârgău, Năsăud și în Sângeorzul copilăriei lui. Școlile de meserii promovau doar idealul din tinerețe: dezvoltarea învățământului practic și crearea unei clase industriale românești. Școala din Sângeorz a înzestrat-o și cu o casă din averea lui! Iar, mai apoi, înființează școala normală din Năsăud, copilul lui din urmă, și cel mai drag. El i-a dăruit biblioteca lui pedagogică.

Numai în doi ani (1922-1924) a creat 3 licee, 4 școli de meserii și o școală normală. Câți prefecti au făcut aceasta?

¹Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, Ediția II, vol. III, pp. 375-376.

²Numit ca prefect la 15 ianuarie 1922.

Un om și o energie: Solomon Haliță

Regna. În istoria ținutului am văzut că aici era un posesor de păduri și munți aparținând comunelor grănicerești. Ungurii, la început, n-au voit să recunoască proprietatea românească, iar mai apoi au administrat-o în așa fel încât funcționarii lor trăgeau tot profitul din munții și pădurile grănicerilor români. Năsăudenii puteau cânta ca și moșii: „Munții noștri aur poartă, noi cerșim din poartă în poartă”.

Mi-aduc aminte că în căsuța patriarhală de la Sângeorz, la masă, după borșul moldovenesc, cu câtă însuflețire mi-a vorbit de o idee mare: scăparea posesorului averilor românești de sub străinism și organizarea unei societăți uriașe de exploatare, după toate cerințele moderne, în care de la funcționari și până la lucrători, să fie numai români, singuri în drept a lucra și a se bucura de propria lor avere, muncită și păstrată cu atâtea sacrificii dureroase.

Să nu se întâmple ceea ce s-a întâmplat cu celelalte averi posesorale și fonduri colective, din Bucovina, Maramureș și Ardeal, unde străinismul a pus mâna.

Împreună cu alți năsăudeni luminați, reușește să nu se exproprieze acest posesor. Apoi creează marea societate de exploatare „Regna” a munților și pădurilor grănicerești-comunale, cu un capitol de câteva miliarde lei (valoarea avutului).

Exploatarea va fi românească, sub controlul Regiunii Silvice de stat, și cu ingineri și muncitori români, - țărani din comunele românești de pe văile Someșului și ale Bârgăului.

Societatea „Regna” condusă de oameni cu vederi largi, la rândul ei va dăruia anual sume frumoase pentru ridicarea școlilor și pentru opera culturală¹.

Independența economică și ridicarea culturală a ținutului erau puse pe drumul cel bun.

Apusul. Suntem la *apusul* lui Haliță, dar... ce frumos apus! O boală îl minează. Suferă de anghină pectorală, boala care nu iartă. La durerile grozave care-l încercuiau, avea sentimentul că ... structura lui robustă va birui. Dar n-a fost așa!

Cu o săptămână înainte de a închide ochii, a venit la scriitorul acestor rânduri. Deși oprit de doctori, a fumat și țigara, și a băut și păhăruțul de vin și cafeluța moldovenească. Se simțea așa de bine! Și mi-a zis: „Vezi, nu-mi pare rău de viață ... am și călătorit, am și citit, am și petrecut, am și muncit și am făcut de toate ...”. În aceste vorbe era schițată filosofia unei vieți bogate, trăite complet și intens.

A plecat la Cluj să se caute mai bine. La o săptămână atacul l-a strâns în cercuri de fier. Cu toată rezistența uriașă, - a fost biruit. La 1 Decembrie 1926, ziua simbolică a Unirii, atacul morții l-a surprins, așa cum a fost toată viața: în picioare!

Peste câteva zile, pe o vreme de lapoviță și vântoasă, la înmormântarea lui, la care a luat parte tot jurul², mâini de elevi normaliști i-au dus sicriul în locul unde în adevăr începea pentru el odihna cea de-a pururi...

A murit un om și s-a frânt o energie.

Faptele vor rămâne.

Continua-se-va însă mai departe gândul lui?³

¹Vezi mai sus cât au dat pentru opere culturale conducătorii instituției: Sandu Manoliu, *Noua școală normală*, p. 221, nota 3.

²Vezi descrierea înmormântării și a cuvintelor ținute cu acest prilej în „Gazeta Bistriței”, nr. 24 din 15 decembrie 1926.

³ Articolul de mai sus a fost publicat de autor în „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc – Anuarul Școlii Normale din Năsăud, 1929”, Năsăud, 1930, pp. 259-288.

Nr. 4 - 1918
R.M.

655

Proces verbal

luat in adunarea generală extraordinară a reuniunii învățătoresți gr. cat. Mariana din Năsăud, ținută la 27. Noemvrie st. n. 1918 sub prezidiul președintelui Alexandru Halilă vicar for. episcopesc, fiind ca secretar Macedon Linul.

Prezenți următorii învățători și învățătoare:

Ignațiu Seni, Virginia Grivase, Macedon Ciuta, Damian Nechiti, Nechita Cotuțiu, Maxim Lupoie, Iustin Sohorca, Maxim Buia, Gregoriu Neamțiu, Ioan Marcu, George Mihalca, Teodor Armiș, Mihail Cotul, Onisim Sas, Ioan S. Pavelea, George Sermeșan, Dumitru Irini, Ioan Drăgan, Silvestru Muresan, Ioan Muresian, Andron Petri, Ioan Boroșiu, Constantin Partene, și Teodor Zăgrecan.

In comisia verificatoare a procesului verbal se aleg membrii: Virginia Grivase, Macedon Ciuta, Dumitru Irini și Ioan Boroșiu.

Obiectul unic: Alegerea a doi membri, cari in calitate de delegați să reprezinte aceasta reuniune la Marea Adunare a națiunii române din Ungaria și Transilvania, convocată pe ziua de 1 Decemvrie st. n. 1918 la Alba-Iulia.

1. Președintele adunării salută cu bucurie membrii intruniți in adunarea generală după o despărțire tristă și dureroasă de aproape 5 ani, in care timp suferințele trupesti și sufletești ale neamului nostru românesc au ajuns la culme.

Describe in scurte cuvinte evenimente mari, istorice, ce se petrec sub ochii noștri și arată partea de muncă și suferințe, ce a îndurat învățătorimea română in luptele spre libertate și cultură națională.

După cari pune la ordinea zilei alegerea a doi delegați din sinul adunării generale, cari in conformitate cu punctul 7. al convocă-

rii, vor reprezenta reuniunea la Marea Adunare națională dela Alba-Iulia. Adunarea generală delegă cu unanimitate, prin aclamațiune, a reprezentanți reuniunea învățătorescă Mariana la Marea Adunare națională dela Alba-Iulia, convocată pe 28 Noemvrie/1 Decemvrie/a. c. pe membrii: Macedon Linul, învățator la școala primară din Năsăud și Ioan Marcu, învățator la școala primară din Sângeorzul-român.

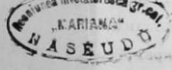
Acest proces verbal s'a luat in 3 exemplare originale, dintre cari câte unul servește de credențional la mâna fiecărui delegat, iar al treilea exemplar s'a depus in arhiva reuniunii învățătoresci Mariana.

Ne mai fiind alte obiecte procesul verbal se incheie, verifică și subscrie.

D. c. m. s.

Președinte:

Alexandru Halilă

Secretar:

Macedon Linul

S'a cetit și verificat:

Virginia Grivase, Macedon Ciuta, Dumitru Irini
Ioan Boroșiu

Credențional – Reuniunea învățătorescă gr. cat. „Mariana”
din Năsăud

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

GRAZ, 14 OCTOMBRIE 1872

A. P. ALEXI

Mult stimat d-le redactor!

Soarta națiunii române din imperiul bicefal, astăzi e demnă de compătimit.

Se pare că domnii zilei se nutresc și acum cu principiile dejositoare ale veacului de mijloc și nu simțesc ce aer respiră colonii veacului al XIX-lea. În fapt însă nu e așa; dânșii văd pericolul ce-i așteaptă; văd nemărginita materie pretențioasă, nu cred însă că s-a născut omul care să arunce întru dânsa scânteia. Poate se înșeală amar, căci pentru muritori nu există adevăr absolut. Să-i lăsăm dar să-și joace rolul diavolesc, căci, în fine, infectați de aerul cel greu ce-l respiră, vor deveni pradă loru-și.

Triumful dreptății și al libertății nu e departe. Lungi și grele fură cele 16 veacuri de tristă memorie, și totuși, ginta daco-romană nu a pierit; cu atât mai puțin va să piară acum când ora se apropie de sunat. Nu trebuie să disperăm, văzând cum ne trădează domnii de la cârmă; trebuie să lucrăm în toate direcțiile, să ne armăm sufletește, căci de acuma înainte Clio nu va mai depune lauri pe triumful fierului, ci numai al științelor.

Numai știința poate asigura unei națiuni existența veșnică.

Precum la toate popoarele deșteptate, așa și la noi a început a se preface în sânge astă idee, la care afirmație ne îndreptățește mulțimea tinerilor ce umplu institutele de învățământ național și străin. În tot Ardealul nu există un institut public de învățământ, unde să nu se afle mulțime de tineri români: asemenea putem afirma că există o universitate în Europa la care să nu-și aibă și românimea trimiși fii de-ai săi. Toate acestea sunt semne bune pentru viitorul nostru. Transilvania, care sângera astăzi de fierul dușmanului neîmpăcat a tot ce e român, mâine căpătându-și fii nutriți cu dulcele nectar și va ridica iarăși fruntea candidă și va răsplăti fiecăruia după merit.

Durerile-i cumplite i le mai alină astăzi unii fii bravi și credincioși, pe care nu i-a putut dezlipi de sânul ei toate uneltirile drăcești ale inamicilor.

Bucură-te mamă dulce că în ceata acestora mai intră astăzi un membru, armat sufletește, cum cere trebuința ta! D-l dr. Caliman Albu, finindu-și studiile juridice cu succesul cel mai bun și astăzi primindu-și sărbătorește diploma pe drept meritată, apuca în mâna sa dreaptă arma neînvinsă și în unire cu ceilalți bravi combatanți va ști secera lauri, căci a învățat a-și iubi limba și națiunea încă de la buna sa mamă, care

„Legănându-l cu un picior
I-a cântat de-al țării dor!”

Binecuvânte Dumnezeu iubita mea țară că în scurt timp să fie plină de atari fii! Atunci nu voi mai purta frica de dușmani, că limbile lor clevetitoare vor rezuma în deșert¹!

¹ *Federațiunea*, Pesta, Anul V, 1872, nr. 106/706, p. 423.

DESPRE TĂNASE TODORAN

George Barițiu

Planul primitiv la compunerea acestei istorii fragmentare fusese numai a scrie o dizertațiune a cărei lectură să țină cel mult 1 1/2 ore. Mă văzusem îndemnat a mă restrânge în cadrul unei dizertațiuni cu atât mai vârtos, ca rugările mele ca să se comunice și din ținuturile fostelor regimente confiniere documente demne de a cuprinde loc în istoria patriei și a națiunii, în curs de șapte ani, au rămas fără rezultat; iar a călători în persoană pe la arhive, pe lângă ce costă timp și spese grele, nu permitea celelalte ocupațiuni. De altă parte credeam că scopul pe care-l urmărim de mulți ani, de a îndemna pe junime la purtarea armelor, se poate ajunge și cu mai puține documente și cu vorbe mai puține. Cu toate acestea, nu știu cum se întâmplă, că scriind, materialul mi se îmbulzea în pană și dizertațiunea creștea fără voia mea.

După ce începurăm a publica fragmente în „Transilvania” și după ce în nr. 20 se anunțase ieșirea acestei istorioare, veniră abia, spre cea mai plăcută surprindere, din vreo trei părți, câteva informațiuni istorice și unele observațiuni critice. Acum însă ieșise și coala a patra de sub tipar, prin urmare era prea târziu ca să mă folosesc de acele informațiuni și observațiuni în contextul istorioarei; iar ca să le dau cu totul la (o) parte până la altă ocazie, îmi țineam de păcat. Așa, m-am decis a scoate din toate acelea ce mi s-a părut a fi mai esențial, poate și mai de urgență, iar restul rămâne ca să-l folosească acei bărbați de la Năsăud și Orlat, care se vor decide a scrie sau a pune să se scrie istoria regimentelor confiniere. Atunci, apoi, documentele pe care le-au ars insurgenții unguri în Năsăud, se vor căuta în duplicate și în copii la Sibiu, Buda, Viena.

Despre tulburările din a(nul) 1763 însoțite de pedepse fioroase, luarăm de la Ioan Mărginean aceste informațiuni.

Năsăud în 5 noiembrie st. n. 1874¹.

Prea onorate Domnule!

La prețuita scrisoare a d-voastră din 29 octombrie st. n. 1874 am onoare a vă da la 2 puncte din acea scrisoare următoarele informațiuni autentice:

ad. 1.

Tănase Todoran, născut în comuna Bichigiu, în partea septentrională a acestui district, situată sub muntele Țibleș, ai cărui strănepoți și acuma trăiesc, a fost după tradiție cunoscător de carte, om fruntaș în comună, și precum se zice, colector de contribuțiune în comunele de pe apa Bichigiu și Sălăuța, pe care o administra după spusele bătrânilor la magistratul din cetatea Bistriței. Acel român, învoit cu mai mulți fruntași, a tratat în anul 1761 și 1762 cu guvernul de atunci din Viena pentru de a se militariza 21 comune de pe valea Bichigiu, Sălăuța și Someșul Mare; el a fost și în persoană la Viena, însoțit de alți oameni fruntași, unde a și încheiat pactul cu guvernul din Viena pentru militarizare și li s-au făcut cunoscute acolo în Viena condiții favorabile pentru locuitorii români liberi de pe văile sus-menționate.

Acei bărbați români fruntași din mai multe comune întorcându-se de la Viena mulțumiți, au comunicat poporul pactul și condițiile de militarizare încheiate în Viena cu guvernul militar de acolo, la a căror sfătuire românii sătui de asuprirea sașilor din districtul Bistriței, au primit cu mulțumire acel pact, și încă în anul 1761, 1762 li s-au trimis ofițeri militari spre a-i deprinde în arme și au format dintre români miliția pedestră, tunari și călăreți. Sosind anul 1763, vara, s-au trimis

¹Cuprinsul acestei corespondențe cu informațiunile sale adunate de la unii veterani dintre cei mai înaintați în etate, este destinat a împlini în câțva lacuna de la paginile 7 și 9 ale istoriei. Lucruri de acestea nu s-au putut publica cu nici un preț sub vechea cenzură de cărți. G. B.

GEORGE BARIȚIU

comisari împărătești de la Viena, ca pe acei români deprinși în arme să-i jure sub steagul lor propriu și să continue cu formarea și regularea și să-i deprindă în arta militară.

Cu această ocazie au chemat pe toți frunțașii de pe sate și miliția tânără la comuna Salva, situată pe ambele maluri ale apei Sălăuța, care e de la Năsăud spre apus în depărtare de 4/8 mile. Deasupra acestei comune în partea orientală se ridică un poderei larg, numit „Mocirlă”. Pe acest platou frumos comisarii trimiși au publicat miliției pactul și condițiile încheiate în Viena, apoi au voit a lua jurământul prescris pentru soldați. Cu acea ocazie fiind de față și Tănase Tudoran cu alți frunțași care fuseră la Viena, - s-a sculat acesta și a spus miliției tinere că pactul e falsificat și nu e acel original, căci condițiile publicate sunt prea apăsătoare pentru ei și au îndemnat pe popor ca sub acele condiții să nu se primească armele și să nu se depună jurământul. De aici s-a născut tumult și din această cauză Tănase Todoran și vreo 20 consorți ai săi au fost arestați și tratați ca tumultuatori după legile marțiale. După spusele autentice ale consăngenilor lui și ale altor oameni bătrâni, procesul lor a decurs cam în 14 zile, în urma căruia Tănase Todoran a fost tras pe roată, iar unii din soții lui au fost trași în țeapă și alții condamnați la moarte prin ștreang, și anume deasupra comunei Salva în marginea de către comună a podereiului „Mocirlă”, unde și astăzi se află mormântul sau groapa sedriei unde sunt înmormântați acei atleți români.

În memoria acestor bărbați s-a serbat parastas în 18 iunie 1863 tocmai în locul unde sunt înmormântați pe podereiul „Mocirlă”, deasupra comunei salva, la care și eu ca asesor la sedria districtului Năsăud am luat parte și am fost de față cu toată familia. Procesiunea a fost încântătoare și mișcătoare de inimi; conducător al ei a fost fericitul în Domnul, prepozit Macedon Pop, vicarul foraneu Grigore Moisil din Năsăud, apoi toată preoțimea din district și mai multe mii de oameni din tot districtul și din împrejur, așa cât tot platoul acela mare era un câmp de sărbătoare unde fâlțâiau mai multe stindarde și prapori în onoarea repausașilor bravi români.

Bătrânii mai spun că în 1763, cu ocazia tumultului cauzat între popor prin Tănase Todoran și consoții, ar fi fost de față și un episcop românesc (după cum știu eu din istoria bisericească, acel episcop a putut să fie Petru Pavel Aron de Bistra, care a murit în vizitațiune canonică în Baia-Mare la 25 februarie 1764). Acel episcop văzând tumultul și neputând molcomi cu orațiunile sale pe malecontenți și neputându-i aplica la supunere, s-a depărtat de pe „Mocirlă” fără nici un succes. Unii vor a ști, că cronică, pentru că Grigore Maior a fost consacrat de episcop în 23 aprilie 1773 în Viena prin Vasiliu Bosicoviciu episcopul din Crisiu în Croația.

Locotenentul c. r. în pensie Petru Tanco mi-a narat că după cum își aduce el aminte din istoria regimentului scrisă prin fostul director școlar Istrate și copiată prin Petru Tanco pe la anul 1830, însă pierdută în anii 1848/9¹, la acel tumult între tumultuatori pe „Mocirlă” ar fi fost de față și un călugăr cu numele Sofroniu Pop, care încă ar fi fost condamnat la moarte. Eu în această privință știu din istoria bisericească a lui Petru Maior, că pe acel timp agita între români călugărul Sofronie, ca poporul să nu se unească cu biserica Romei; însă cum a fost finitul vieții călugărului Sofronie, nu-mi mai aduc aminte din istorie, pentru că acum nu o am la mână. Toate acestea din spuse și izvoare autentice.

Ioan Mărgineanu².

¹Acea istorioară a lui Istrate a fost temelia istoriei regimentului pe câtă se află trecută în cărticica Poemation de la pag. 45 până la 89, dar lipsesc multe. G. B.

²George Barițiu, *Istoria Regimentului alu II (le-a) Romanescu granitariu transilvanu*, După *Monografia latină din 1830 și după alte documente posterioare*, Brașov, 1874, pp. 101-103.

Aspecte privitoare la nașterile din localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud, în anul 1918

Iuliu-Marius Morariu¹

Prima conflagrație mondială a adus cu sine nu doar modificarea ritmurilor cotidiene de viață ale oamenilor ce aparțineau deopotrivă mediului rural sau celui urban, ci și schimbări concrete și vizibile în structura demografică a localităților, și deci, a modului de viață.

În contextul în care majoritatea bărbaților apti de lucru fuseseră concentrați pe front, iar cei trimiși acasă erau, în cele mai multe situații, invalizi, activitatea agricolă a scăzut și ea în intensitate, devenind o sarcină aproape exclusivă a femeilor și bătrânilor. A scăzut, după cum era firesc, și numărul nașterilor și cel al căsătoriilor și a crescut, pe fondul înmulțirii epidemiilor, rata mortalității. Satele transilvănene au resimțit și ele acest lucru pe durata războiului. Între ele s-a numărat și localitatea Salva din județul Bistrița-Năsăud,² un sat vechi, atestat documentar încă din anul 1245.³ Despre modul în care s-au repercutat evenimentele din perioada 1914-1917 asupra ei, am vorbit în altă parte.⁴ Întrucât legea arhivelor are metehnele ei, nu ne-a fost îngăduit atunci să vedem și anul 1918. Acum, când informațiile privitoare la acesta au fost de asemenea desecretizate, am socotit potrivit să continuăm investigația noastră și să îi oferim cititorului o panoramă dedicată natalității și, de ce nu, mortalității infantile, acolo unde va fi cazul, care să cuprindă întreaga perioadă de război. De aceea, în cadrul cercetării de față, ne vom opri asupra ultimului an al perioadei investigate, 1918, cel care a adus cu sine Marea Unire. După șablonul deja îndătinat, vom încerca să vedem aspecte privitoare la naștere, bolile copilăriei, moașe, preotul care a botezat și alte chestiuni similare, și să oferim în anexă și un tabel ce să cuprindă în mod sistematic toate aceste informații.

La baza cercetării noastre va sta, după cum era de așteptat, registrul de nașteri al parohiei greco-catolice Salva de la acea vreme, disponibil la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale,⁵ pe care, atunci când vom considera necesar, îl vom compara sau corobora și cu alte surse importante.

Din păcate, din informațiile ce se păstrează, putem reconstitui în acest moment doar situația localității cu câțiva ani înainte de debutul Marelui Război, respectiv cea din 1910. Atunci, localitatea avea 1964 de locuitori, o populație majoritar românească și greco-catolică, și minorități precum cea

¹ Preot, drd. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca. E-mail: maxim@radiorenasterea.ro.

² Acest fapt fiind reflectat, între altele, și de creșterea numărului de orfani și văduve de război, de care va avea parte localitatea la finele conflagrației. Pentru mai multe informații cu privire la acest aspect, a se vedea: Maxim Morariu, „Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război,” în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 81-84.

³ Iuliu-Marius Morariu, „Salva în documentele vremii în secolele XIII-XVIII”, în *Studii și cercetări etnoculturale*, XVII (2012), p. 409-415; Victor Onișor, *Istoria dreptului român pentru anul I al facultății de drept*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 1925, p. 191; Pompei Boca, „Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița Năsăud, secolele XII-XIVl, în *File de istorie*, I (1971), p. 87-94; Dionisie Piciu, „Istoricul Salveil, în Ioan Morariu, Ana Filip (coord.), *Salva, repere monografice*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2005, p. 59-64; Maxim Morariu, „Comuna Salva în perioada 1880-1910. Studiu demografic”, în *Arhiva Someșană*, Seria a III-a, XIII (2014), pp. 71-76.

⁴ Este vorba despre: Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în *timpul Primului Război Mondial - aspecte memorialistice, socio-economice și culturale*, vol. 1, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018, p. 95-127.

⁵ DJBNAN, *Fond Registre parohiale de stare civilă (Matricula botezaților din localitatea Salva 1910)*, registrul nr. 1074.

Iuliu-Marius Morariu

iudaică sau cea maghiară.¹ În mod cert, în anul 1914, situația nu era foarte diferită de cea constatată în cadrul ultimului recensământ, însă e greu de crezut că nu a cunoscut fluctuații semnificative până în anul pe care-l avem în vedere. Din nefericire însă, lipsa informațiilor în acest sens, nu ne permite să avansăm nici o ipoteză.

La o primă privire, acest an va aduce o medie plasată cub nivelul celor anteriori, unde au existat în total 186 de nașteri, media fiind așadar una de 46,5 nașteri pe an.² Dacă ne raportăm însă la faptul că în perioada pe care o avem în vedere, rata mortalității infantile va fi una de 3,³ în comparație cu ani precum 1914, în care vor exista chiar 22 de decese survenite la scurt timp după naștere,⁴ observăm că situația arată mult mai bine. În plus, exceptând anul 1914, care a cunoscut într-adevăr o creștere substanțială, ce face ca și media anilor următori să pară îmbucurătoare, ceilalți ani au avut o scădere consistentă a nașterilor în localitate. De aceea, putem afirma că anul final al războiului se caracterizează printr-o creștere, deloc neglijabilă, a numărului de nașteri și o scădere a ratei mortalității infantile, ale cărei cauze nu le cunoaștem însă, ele nefiind menționate în documentele bisericești. Cel mai probabil, la baza acestei scăderi se găsește îmbunătățirea igienei, rod al activității intense astriste și bisericești duse în acest sens în anii avuți în vedere. În mod cert însă și apropierea finalului războiului, ce a adus cu sine creșterea numărului de permisi, a dezertării, dar și întoarcerea acasă a unora dintre tinerii combatanți (din nefericire, ca și în alte situații, a celor mai mulți în diverse grade de invaliditate), va contribui la acest aspect.

Să vedem însă cum se prezintă situația la nivelul localității. Dintre cele douăzeci și șapte de moașe cu care cititorul s-a întâlnit și în cadrul cercetării dedicate în anii anteriori,⁵ vom regăsi aproape toate numele. Cel mai mare număr de copii moșiți va fi cel de unu, șaptesprezece dintre ele fiind martorele unui astfel de proces,⁶ în vreme ce doar șapte vor fi moașe la doi copii⁷ și doar trei la trei dintre aceștia.⁸ După cum am arătat deja, ele vor asista la nașterea a patruzeci și unu de tineri, dintre care trei nelegitimi⁹ și patruzeci și unu legitimi. Toți copiii născuți în acest an vor fi botezați, fără nici o excepție, de parohul localității, părintele Iuliu Morariu¹⁰, doi dintre ei avându-l de asemenea drept

¹ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1910. Transilvania*, Editura Staff, București, 1999, pp. 175-176; Idem, *Recensământul din 1910. Transilvania*, volum II, „Populația după ocupații”, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 168-169; Maxim Morariu, „Comuna Salva în perioada 1880-1910. Studiu demografic”, p. 75.

² Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în timpul Primului Război Mondial -aspecte memorialistice, socio-economice și culturale, vol. 1, p. 95-127.

³ DJBNAN, *Fond Registre parohiale de stare civilă (Matricula botezaților din localitatea Salva 1910)*, registrul nr. 1074, f. 36-38.

⁴ *Ibidem*, f. 23-27. Cf. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în timpul Primului Război Mondial - aspecte memorialistice, socio-economice și culturale, vol. 1, p. 100.

⁵ *Ibidem*, p. 95-127.

⁶ Respectiv: Onița Butaciu, Tavita Butaciu, Ioana Ceuca a lui Domide, Floarea Cleja, Ioana Dedeș a lui George, Floare Dedeș (Racu), Lucreția lui Vasile Iacob, Dochia Martău, Ioana Onița, Ioana Onul lui Vasele, Raveca Onul, Floare Pavelea, Maria Pinca, Ana Pop, Maria Sas a lui George, Saveta Simionese și Floarea Ștefănuțiu. Cf. DJBNAN, *Fond Registre parohiale de stare civilă (Matricula botezaților din localitatea Salva 1910)*, registrul nr. 1074, f. 36-38.

⁷ Acestea sunt următoarele: Floarea Catarig a lui Dumitru, Nastasia Finegariu, Saveta Petri, a lui Ignat, Aurica Pop, Floare Pop a lui Vasile Scuturici, Saveta Sârb a lui Vasile și Măriuca Zăgrean a lui Toader. *Ibidem*.

⁸ Este vorba despre: Floare Cifor (Hordou), Suzana Morariu și Sânziana Nașcu. *Ibidem*.

⁹ Cei nelegitimi sunt: Ioan Cleja, născut la 7 septembrie, botezat 8 septembrie 1918, rezultat dintr-o legătură nelegitimă, decedat la scurt timp după naștere, fiul Nastasiei Cleja, fată depravată a lui George și Tavita Cleja, nași Floare și Anchidim Onul, același preot, moașă fiindu-i Aurica Pop, Ilie (Pop) Cleja, născut la 13 decembrie, botezat la 17 decembrie 1918, fiul lui Ana Cleja, nași George și Maria Sas, moașă Floare Pop a lui Vasile Scuturici și: Maria Onul, născută la 19 decembrie 1918, botezată la 21 decembrie 1918, fiica lui Măriuța Onul a lui Gorița, nași Iacob și Nastasia Prădan, botezată tot de Iuliu Morariu și având drept moașă tot pe Floarea Pop a lui Vasile Scuturici. *Ibidem*.

¹⁰ Iuliu-Marius Morariu, „Preotul astrist Iuliu Morariu din Salva”, în Virgil Șerbu Cisteianu (coord.), *Reporter prin Țara Năsăudului*, Editura Gens Latina, Alba-Iulia, 2012, p. 66-72.

Aspecte privitoare la nașterile din localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud, în anul 1918

naș.¹ Un fenomen interesant va fi înregistrat de către preotul paroh, tatăl viitorului academician Tiberiu Morariu, în cazul lui George Hirschmann, născut la data de 4 mai a anului 1918 și botezat în cea de șapte, în cazul căruia este pomenită doar mama, Saveta Hirschmann, alături de nașii Ion și Măriuța Butaciu și moașa Tavita Butaciu, fără a fi pomenit numele tatălui, însă fără a se menționa în dreptul său că ar proveni dintr-o relație extraconjugală.² Faptul că numele mamei sale se va regăsi ulterior în lista orfanilor și văduvelor de război ce vor beneficia de pensie de pe urma decesului soților pe front³ ne îndreptățește să credem că este vorba despre o femeie care rămăsese văduvă în timp ce era însăcrinată cu acest fiu.

Dacă analizăm din punct de vedere onomastic exemplele avute în vedere, vom observa că, precum și în alte spații ale Transilvaniei din această perioadă, nu există o foarte mare creativitate în ceea ce privește acest aspect. Copiii primesc de obicei numele părinților, ale bunicilor sau ale nașilor, care sunt de obicei destul de comune și de amprentate de elementul românesc. Acest fapt explică recurența cu care se regăsesc denumiri precum Floarea, Maria, Sânziana, Nastasia sau Lucreția la femei, sau Ion, George și Vasile în cazul băieților.

Analiza registrului parohial din acest an și nu numai, e importantă și datorită faptului că oferă informații cu privire la viața satului, stabilitatea relațiilor matrimoniale, statutul social al familiilor care aduc pe lume tineri,⁴ cu privire la porecele, ce erau foarte importante în universul rural al timpului, după cum, în anumite spații, mai sunt și astăzi, ele încercând fie să păstreze un nume de familie care, în lipsa unei descendențe masculine, s-a pierdut, fie anumite calități sau defecte ale unui strămoș care a reușit să rămână în memoria comunității.

Analizând componența registrului matricol al botezaților din parohia Salva în anul unirii, observăm că acesta găsește comuna pregătită de eveniment, primentă la nivel demografic, cu un număr de nașteri în creștere. În plus, ne arată că starea morală a localității era una bună, numărul de nașteri rezultat în urma relațiilor extraconjugale fiind unul destul de mic (3 din 41, deci sub 10 procente), fapt care ne spune multe cu privire la activitatea pastorală a lui Iuliu Morariu. Ba mai mult, faptul că în acest an toți copiii au fost botezați de parohul localității și nu de vreun preot din vecinătate, arată că acesta s-a achitat cu maximă seriozitate de datoriile lui, implicându-se uneori chiar și activ, ca naș, în încreștinarea tinerilor din localitatea încredințată lui spre păstorire.

Ca toate celelalte documente parohiale, și cel avut în vedere se constituie așadar, după cum am încercat să arătăm, într-o sursă valoroasă, cu un aport informațional consistent, a cărui investigație ne ajută să pătrundem în universul românesc al satului ardelean de la finele războiului și să înțelegem resorturile interioare ale mai multor fenomene.

Anexă**A. Lista copiilor născuți în anul 1918 în localitatea Salva**

Nr.	Nume	Data nașterii	Data botezului
1.	Ioan Hirschman	18. 01. 1918	27. 01. 1918
2.	Maria Pașcu	19. 01. 1918	28. 01. 1918
3.	Vasile Morar	01. 02. 1918	09. 02. 1918

¹ Respectiv: Sânziana Pupăză, născută la data de 26 aprilie, botezată la 30 aprilie 1918, fiica lui Todor și Măriuța Pupăză, greco-catolici, moașa ei fiind Sânziana Nașcu, și Anton Pinca Palfi, născut la data de 9 iunie, botezat în data de 23 iunie, fiul lui Anton și Ana Palfi Pinca, greco-catolici, avându-o ac moașă pe Saveta Simionese. DJBNAN, *Fond Registre parohiale de stare civilă (Matricula botezaților din localitatea Salva 1910)*, registrul nr. 1074, f. 36-38.

² *Ibidem*, f. 36v-37r.

³ Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în *timpul Primului Război Mondial -aspecte memorialistice, socio-economice și culturale*, vol. 1, p. 83. Cf. Idem, "Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război," în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, p. 84.

⁴ Majoritatea fiind în acest an, familii de agricultori, de categorie mijlocie. În anii anteriori însă, așa cum s-a putut vedea, stratificarea socială era mai proeminent ilustrată de documentul parohia. Cf. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în *timpul Primului Război Mondial -aspecte memorialistice, socio-economice și culturale*, vol. 1, p. 83-85.

4.	Maria Hirschman	29. 01. 1918	03. 02. 1918
5.	Saveta Furcea	17. 03. 1918	30. 03. 1918
6.	Anchidim Iacob	06. 03. 1918	31. 03. 1918
7.	Rodovica Butaciu	30. 03. 1918	04. 04. 1918
8.	George Nașcu	05. 04. 1918	07. 04. 1918
9.	Floare Puica	19. 04. 1918	21. 04. 1918
10.	Sânziana Pupăză	26. 04. 1918	30. 04. 1918
11.	George Hirschman	04. 05. 1918	07. 05. 1918
12.	Vasile Catarig	11. 04. 1918	05. 07. 1918
13.	Titiana Ceuca	06. 05. 1918	18. 05. 1918
14.	Ioana Morariu	21. 05. 1918	25. 05. 1918
15.	Saveta Onul	05. 06. 1918	09. 06. 1918
16.	Anton Pinca Palfi	09. 06. 1918	23. 06. 1918
17.	Vasile Ostace	09. 06. 1918	16. 06. 1918
18.	Gavrilă Cleja	27. 06. 1918	30. 06. 1918
19.	Toader Prădan	15. 07. 1918	21. 07. 1918
20.	Onița Zăgrean	31. 07. 1918	31. 08. 1918
21.	Nastasia Petri	10. 07. 1918	21. 08. 1918
22.	Conon Lari	24. 08. 1918	28. 08. 1918
23.	Todor (Doruț) Pop	21. 08. 1918	01. 09. 1918
24.	Ioan Cleja	07. 09. 1918	08. 09. 1918
25.	Ioan Martău	08. 09. 1918	15. 09. 1918
26.	Lucreția Zăgrean	06. 09. 1918	15. 09. 1918
27.	Rodovica Zăgrean	07. 09. 1918	21. 09. 1918
28.	George Pașcu	13. 09. 1918	22. 09. 1918
29.	Măriuța Sârb	25. 09. 1918	27. 09. 1918
30.	Viorica Pupeză	28. 09. 1918	03. 10. 1918
31.	Petru Iacob	10. 10. 1918	11. 10. 1918
32.	Măriuța Furcea	03. 11. 1918	10. 11. 1918
33.	Raveca Hirschmann	03. 11. 1918	11. 11. 1918
34.	Ana Vasele	08. 11. 1918	12. 11. 1918
35.	Maria Pop	12. 11. 1918	14. 11. 1918
36.	Ștefan Ceuca	29. 08. 1918	03. 09. 1918
37.	Aurica Rican	15. 11. 1918	18. 11. 1918
38.	Nicolai Puica	30. 11. 1918	01. 12. 1918
39.	Iacob Harap	09. 12. 1918	15. 12. 1918
40.	Ilie (Pop) Cleja	13. 12. 1918	17. 12. 1918
41.	Maria Onul	19. 12. 1918	21. 12. 1918

B. Moașe și numărul de copii asistați la naștere

Nr.	Numele moașei	Număr de copii
1.	Onița Butaciu	1
2.	Tavita Butaciu	1
3.	Floarea Catarig a lui Dumitru	2
4.	Ioana Ceuca a lui Domite	1
5.	Floarea Cifor (din Hordou)	3
6.	Floarea Cleja	1
7.	Ioana Dedeș a lui George	1

8.	Floarea Dedea (Racu)	1
9.	Nastasia Finegariu	2
10.	Lucreția lui Vasile Iacob	1
11.	Dochia Martău	1
12.	Suzana Morariu	3
13.	Sânziana Nașcu	3
14.	Ioana Onița	1
15.	Ioana Onul a lui Vasele	1
16.	Raveca Onul	1
17.	Floarea Pavelea	1
18.	Saveta Petri a lui Ignat	2
19.	Maria Pinca	1
20.	Ana Pop	1
21.	Aurica Pop	2
22.	Floare Pop a lui Vasile Scuturici	2
23.	Maria Sas a lui George	1
24.	Saveta Sârb a lui Vasile	2
25.	Saveta Simionese	1
26.	Floarea Ștefănuțiu	1
27.	Măriuca Zăgrean a lui Toader	2

C. Numărul de nașteri, pe sexe și pe luni

Luna	Băieți	Fete	Total
Ianuarie	1	2	3
Februarie	1	1	2
Martie	1	2	3
Aprilie	2	2	4
Mai	2	1	3
Iunie	2	1	3
Iulie	2	1	3
August	3	0	3
Septembrie	3	4	7
Octombrie	1	0	1
Noiembrie	1	5	6
Decembrie	2	1	3
Total	21	20	41

EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD

OCTAVIAN LUNGU¹

ORGANIZAREA TEHNICĂ ȘI COMERCIALĂ A SOCIETĂȚII „REGNA”

Uzina Valea Mare

1 fabrică de cherestea construită din piatră și cărămidă, hala gaterelor din lemn și acoperită cu carton gudronat.

La această fabrică avem următoarele instalațiuni:

1 mașină stabilă cu 145 HP.

1 mașină stabilă, cu 15 HP.

2 cazane sistem Buillers.

5 gateri mers moderat, Nicolson 36”, 30”, 24”, 18” și 14 ”.

Circulare și mașini anexe pentru hala gaterelor și ateliere.

Instalație pentru iluminat electric 115 vt. 35 kw. curent continuu.

10 clădiri de lemn pentru funcționari și muncitori, magazii, șoproane, etc., toate acoperite cu carton gudronat.

1 linie ferată îngustă ecartament 0,76 m. pentru tracțiune animală pe Valea Arinului și Maria Mare, în lungime totală de 4500 m. l.

16 perechi vagoane cu șasiu de fier, pentru transportul buștenilor, fiecare pereche având o capacitate de încărcare de 8 tone.

Fabrica din Valea Mare se alimentează cu material brut din raza ocolului silvic Izvorul-Someșului. Această fabrică este situată în partea nord-estică a județului Năsăud, la o depărtare de circa 15 km. de Rodna-Veche și la o depărtare de 37 km. de capitala județului respectiv, de sediul societății.

Pentru transportul materialului fasonat, fabrica din Valea-Mare nu este favorabil situată, neexistând legătură directă cu calea ferată română. Materialul fasonat se transportă cu căruțele, pe o distanță de 16 km., până la depozitul de cherestea Anieș, unde se făcea depozitarea și manipularea cherestelei. În urma acestei împrejurări, prin transport și dubla manipulare a cherestelei, se scumpesc prețurile de cost.

Depozitul de cherestea Anieș

Acest depozit manipulează marfa transportată de la fabrica din Valea-Mare.

¹ Octavian Lungu, *Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud – Teză de doctorat*, București, 1935, pp. 143-155.

OCTAVIAN LUNGU

La depozitul din Anieș se află o linie de garaj normală, în legătură cu calea ferată română, în lungime de 471 m. l. și o rampă de încărcare în lungime de 62 m. l. construită din lemn și acoperită cu carton gudronat.

Acest depozit e situat între comuna Maieru și târgul Rodna-Veche.

În trecut, la Anieș a fost și o fabrică de cherestea care azi nu mai există. Tot aici au fost și băi vestite cu instalații din care astăzi n-a mai rămas decât izvorul cu apă minerală în imediata apropiere a șoselei.

Depozitul Gura Cormăii

Aici se depozitează lemnul rotund expedit din Valea Cormăii. În această vale avem o linie ferată forestieră în lungime de 14 km. având legătură cu caalea ferată română în gara Maieru.

Parcul căii ferate forestiere constă din:

1 locomotivă cu 60 HP.

4 perechi vagoane trucuri cu o capacitate de încărcare de câte 12 tone.

Pentru materialul lemnos exploatat din raza ocolului Anieș, nu există fabrică de cherestea. Între anii 1928-1929, se proiectase construirea unei fabrici în Anieș cu o instalație modernă însă din cauza crizei economice ivită la sfârșitul anului 1929, acest proiect a fost abandonat.

În consecință, tot lemnul exploatat din raza ocolului silvic Anieș trebuie să fie transportat la fabrica din Ilva-Mică, la o depărtare de 15 km.

Uzina Fiad

Această fabrică este situată pe valea Sălăuței, la o depărtare de 24 km. de gara căii ferate române Salva. Fabrica se alimentează cu material brut exploatat din raza ocolului silvic Salva.

Uzina din Fiad are următoarele instalațiuni:

1 fabrică de cherestea construită din piatră, cărămidă și lemn, acoperită cu șindrilă.

1 mașină stabilă 150 HP.

1 cazan generator de vapori, cu țevi.

3 gater: 1 rapid 42", 1 rapid 24" și 1 gater mers moderat 18".

Circulare și mașini anexe pentru fabricarea cherestelei.

Uzina are instalație electrică de 220 vt. curent continuu 15 kw.

5 clădiri pentru funcționari și muncitori.

Transportul lemnului rotund pentru această fabrică se face pe calea ferată forestieră cu tracțiune mecanică și această instalație constă:

1 linie îngustă cu ecartament de 0,76 m. pe valea Fiadului, în lungime de 4035 m. l.

1 locomotivă Ornstein & Koppel, cu trei osii cuplate, 50 HP.

18 vagoane trukuri cu șasiuri de fier, având fiecare pereche o capacitate de încărcare de 8000 kg.

3 vagonete de întreținere.

Fabrica din Fiad nu este favorabil situată din punct de vedere al expediției, neavând legătură directă cu calea ferată forestieră. Materialul fasonat se transportă cu căruțele la depozitul Salva la o depărtare de 24 km.

EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂȘĂUD

Depozitul de cherestea Salva

Se află în gara c.f.r. Salva, pe un teren închiriat, în suprafață de circa 5 ha.

La acest depozit se depozitează și manipulează marfa transportată de la fabrica din Fiad și de la acest depozit se încarcă în vagoane c.f.r. pentru consumul intern și pentru export.

Uzina Susenii-Bârgăului

Această uzină se află în valea Bârgăului lângă comuna Susenii-Bârgăului.

Uzina constă din:

1 fabrică de cherestea construită din piatră și cărămidă, hala gaterilor din klemn, acoperișul din carton gudronat.

1 mașină semistabilă 85 HP.

3 gateri: 1 mers moderat 36", 2 gateri curs rapid 24", 18 " fabricat Tophaum.

1 uscătorie din beton cu 3 camere pentru uscarea cherestelei de fag.

Circulare și mașini anexe necesare la fabricarea cherestelei.

Instalație electrică 220 vt. 15 kw.

2 clădiri din lemn acoperite cu carton gudronat, folosite pentru birouri, locuințe pentru funcționari și muncitori.

1 linie de garaj proprietatea c.f.r. în lungime de 670 m. l.

1 rampă de încărcare de 50 m. l. acoperită cu carton gudronat.

Fabrica de cherestea din Susenii-Bârgăului se alimentează cu material brut exploatat din raza ocolului silvic Bistrița-Bârgăului. Lemnul rotund se transportă cu ajutorul căii ferate forestiere din valea Bistrița-Bârgăului-Colibița, până la depozitul Bistrița-Bârgăului, deci această fabrică n-are legătură directă cu calea ferată forestieră și lemnul rotund depozitat în depozitul Bistrița-Bârgăului se transportă de aici până la fabrica din Susenii-Bârgăului, pe o distanță de 15 km., cu tracțiune animală. În consecință, un surplus de cheltuieli.

Depozitul Bistrița-Bârgăului

În Bistrița-Bârgăului a fost o fabrică de cherestea, care a fost incendiată în timpul revoluției din 1918 și complet distrusă. În locul acestei fabrici se află azi numai un depozit pentru materialul brut exploatat din raza ocolului silvic Bistrița-Bârgăului.

În raza acestui ocol avem o linie ferată forestieră Bistrița-Bârgăului – Colibița, în lungime de 16.971 m. l. utilată cu:

1 locomotivă 50 HP.

17 perechi vagoane trukuri pentru transportul buștenilor, cu o capacitate de încărcare de 8 tone.

2 vagoane de întreținere.

1 vagon C/S în greutate de 6,25 tone.

1 vagon G/S în greutate de 4,30 tone.

1 remiză pentru locomotive.

2 clădiri pentru funcționari și lucrători.

1 linie de garaj normală, în lungime de 98 m. l.

Uzina Dornișoara

OCTAVIAN LUNGU

Această fabrică este situată în partea sud-estică a județului Năsăud, la o depărtare de 65 km. de capitala județului. Fabrica se alimentează cu material brut din raza ocolului silvic Dornișoara, fiind situată în mijlocul pădurilor; aici nu avem cale ferată forestieră. Transportul din parchetele exploatare se face cu tracțiune animală, pe o distanță de circa 5-10 km.

La uzina din Dornișoara avem următoarele instalațiuni:

1 fabrică de cherestea construită din piatră, cărămidă și lemn acoperită cu carton gudronat.

1 mașină stabilă 105 HP.

1 mașină stabilă 15 HP.

1 cazan cu țevi 12 atm.

3 gater rapide fabricat Tophan, 36", 24" și 18".

1 gater despicat.

Circulare și mașini de giluit.

1 clădire nouă din cărămidă, pentru cantină.

22 clădiri, bărci pentru funcționari, lucrători, pentru birouri și magazii.

1 instalație electrică, 220 vt. 35 kw curent alternativ.

Fabrica Dornișoara este situată lângă calea ferată română Vatra-Dornei - Dornișoara, unde se termină calea ferată română.

Spre Valea Bârgăului și valea Bistriței, fabrica din Dornișoara nu are legătură directă cu c.f.r. și transportul în această direcție, se face de la Dornișoara până la calea ferată din Bistrița-Bârgăului, cu ajutorul trenului electric construit în timpul războiului de către armata austro-ungară.

Numărul mare al clădirilor destinate pentru locuința funcționarilor și muncitorilor e datorită faptului că această fabrică nu este situată în apropierea vreunei comune.

Uzina Vatra-Dornei

Această fabrică de cherestea este situată în județul Câmpulung, la întâlnirea râului Bistrița-Aurie cu Dorna, în comuna urbană și stațiunea balneară Vatra-Dornei.

Fabrica din Vatra-Dornei se alimentează cu materialul brut exploatat din raza ocolului silvic Izvorul-Someșului și Rodna.

Instalații

1 fabrică de cherestea construită din piatră, cărămidă și lemn și acoperită cu carton gudronat și eternit.

1 mașină stabilă Bruner Konigsfeder 95 HP.

1 mașină stabilă 15 HP.

2 cazane sistem Buillers.

3 gater mers moderat, 36", 24" și 18".

1 gater de despicat (Sfostengatter).

Circulare și mașini anexe pentru producția cherestelei.

6 clădiri din lemn, pentru funcționari și birouri.

3 clădiri din lemn pentru muncitori.

Diferite șoproane, bărci, magazii.

1 linie de garaj, normală, în lungime de 662 m. l.

Fabrica Vatra-Dornei fiind situată la întâlnirea râurilor Bistrița-Aurie și Dorna, transportul materialului brut exploatat, se face prin plutărit.

EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD

Tablou recapitulativ al instalațiilor tehnice

Mașini de forță motrică:

Uzina Ilva-Mică	1 mașină stabilă	280 HP.
Uzina Valea-Mare	1 mașină stabilă	145 HP.
Uzina Valea-Mare	1 mașină stabilă	15 HP.
Uzina Fiad	1 mașină stabilă	105 HP.
Uzina Susenii-Bârgăului	1 mașină semistabilă	85 HP.
Uzina Susenii-Bârgăului	1 mașină stabilă	85 HP.
Uzina Dornișoara	1 mașină stabilă	105 HP.
Uzina Dornișoara	1 mașină stabilă	15 HP.
Uzina Vatra-Dornei	1 mașină stabilă	95 HP.
Uzina Vatra-Dornei	1 mașină stabilă	95 HP.
Uzina Vatra-Dornei	1 mașină stabilă	15 HP.

TOTAL: 11 1.040 HP.

din care 1 mașină stabilă de 85 HP. se află în stare defectă la uzina din Susenii-Bârgăului.

Parcul materialului rulant:

Uzina Ilva-Mică	2 locomotive a 90 HP.	180 HP.
Uzina Ilva-Mică	1 locomotivă a 40 HP.	40 HP.
Uzina Ilva-Mică	1 locomotivă a 60 HP.	60 HP.
Uzina Ilva-Mică	2 locomotive a 50 HP.	100 HP.
Depozitul Gura Cormăii	1 locomotivă a 60 HP.	60 HP.
Uzina Fiad	1 locomotivă a 50 HP.	50 HP.
Depozitul Bistrița-Bârgăului	1 locomotivă a 50 HP.	50 HP.

TOTAL: 9 540 HP.

Uzina Ilva-Mică	4 tendere de locomotivă
Uzina Ilva-Mică	3 drezine
Uzina Ilva-Mică	3 vagoane pentru călători
Uzina Ilva-Mică	6 vagoane pentru marfă
Uzina Ilva-Mică	35 perechi vagoane pentru transportul buștenilor
Uzina Valea-Mare	16 perechi vagoane pentru transportul buștenilor
Depozitul Gura Cormăii	4 perechi vagoane trukuri
Uzina Fiad	18 perechi vagoane trukuri
Uzina Fiad	3 vagonete de întreținere
Depozitul Bistrița-Bârgăului	18 perechi vagoane trukuri
Depozitul Bistrița-Bârgăului	2 vagonete de întreținere
Depozitul Bistrița-Bârgăului	1 vagon C/S.
Depozitul Bistrița-Bârgăului	1 vagon G/S.

TOTAL: 113 bucăți

Căi ferate forestiere:

C.F.F. Ilva-Leșu

OCTAVIAN LUNGU

a. Pe Valea Leșului	40 km.
b. Pe Valea Ilvei	37 km.
C.F.F. Valea-Mare	
a. Pe Valea Arinului și Maria Mare	4,50 km.
C.F.F. Depozitul Gura Cormăii	
a. Pe Valea Cormăii	14 km.
C.F.F. Uzina Fiad	
a. Pe Valea Fiadului	4,50 km.
C.F.F. Depozitul Bistrița-Bârgăului	
a. Pe Valea Bistrița-Bârgăului-Colibița	16,97 km.
TOTAL: 116,50 km.	

Gatere:

Uzina Ilva-Mică	6 gatere
Uzina Valea-Mare	5 gatere
Uzina Fiad	3 gatere
Uzina Susenii-Bârgăului	3 gatere
Uzina Ilva-Mică	6 gatere
Uzina Dornișoara	4 gatere
Uzina Vatra-Dornei	4 gatere
TOTAL: 25 gatere	

Primele 5 fabrici de cherestea se află situate în județul Năsăud, iar fabrica din Vatra-Dornei e situată în județul Câmpulung din Bucovina.

În orașul Bistrița se află un depozit pentru lemne de foc situat pe un teren închiriat. La acest depozit există o linie de garaj normală, în lungime de 76 m. l. în legătură cu Stația C.F.R. Bistrița, linia fiind prevăzută cu un sabot de deraiere și savor Mold.

Instalații de plutărit

Pe cursul superior al râului Bistrița-Aurie, în lungime de 51 km. și pe afluenții săi, se face plutăritul lemnului din parchetele de exploatare Putredul, Bila, Lala, Diaca, etc.

Fondul grăniceresc are următoarele investiții de plutărit:

1. Jumătate din Barajul Bârjoba la km. 104 cu o capacitate de 51.860 m³ apă, construit din lemn ½ pe teritoriul fondului grăniceresc și ½ pe proprietățile particulare.

2. Barajul Bila, pe afluentul la km. 99, cu o capacitate de 16.000 m³ apă, construit din lemn pe teritoriul fondului grăniceresc.

3. Barajul Putredul, pe afluentul Putredul, la km. 108, cu o capacitate de 18.000 m³ apă, construit de lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.

4. Barajul Diaca-Cârlibaba, pe afluentul Diaca, la km. 79 construit din lemn, ½ pe teritoriul fondului grăniceresc, iar ½ pe teritoriul Fondului Religionar din Bucovina.

Pe râul Bistrița-Aurie și afluenții săi se mai găsesc următoarele baraje și baraje de acostare, proprietatea altor firme:

 EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂȘĂUD

1. Barajul de acostare pe afluentul Cârlibaba, cu o capacitate de circa 5.000 m³ apă.
2. Barajul Maghior, pe afluentul Cârlibaba, cu o capacitate de 42.000 m³ apă.
3. Barajul Buhăiescu, pe afluentul Cârlibaba, cu o capacitate de circa 36.000 m³ apă.
4. Barajul Sirhoi, pe afluentul Tibău, cu o capacitate de circa 30.000 m³ apă.
5. Barajul Ursu, cu o capacitate de circa 35.000 m³ apă.

Pe cursul superior al râului Bistrița-Aurie se plutărește în mod normal circa 60.000 m³ lemn rotund.

În cursul superior, apa râului este relativ lină, cu un debit anual aproape constant, ceea ce permite să se facă plutăritul fără riscuri de puhoai și aproape până la înghețul râului.

De la afluentul Lala, panta medie este de circa 15 ‰.

Cursul este relativ drept, din care cauză și cheltuielile de întreținere sunt mai mici decât la alte râuri cu pante mari și cursul neregulat.

Societatea „Regna” plutărea pe râul Bistrița-Aurie materialul brut destinat pentru fbrica de cherestea din Vatra-Dornei.

Pe acest râu plutăresc multe firme, mai ales lemnul rotund destinat pentru fabricile de cherestea situate pe cursul râului Bistrița-Aurie, la Piatra Neamț, Bacău și alte localități. Lemnul rotund se plutărește chiar și până la Galați și Reni.

Pe râul Dorna și afluenții săi

Râul Dorna izvorăște din Munții Călimanului (Pietrosul) având o lungime, până la vărsarea în Bistrița-Aurie, de circa 32 km. Acest râu de la barajul Dornișoara este amenajat pentru plutărit.

Instalații de plutărit

1. Barajul Dornișoara, pe râul Dorna, la km. 32, cu o capacitate de circa 84.000 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.
2. Barajul Rozia, pe râul Dorna, la km. 23, cu o suprafață de circa 10.000 m³ apă, construit din lemn, ½ pe teritoriul fondului grăniceresc, iar ½ pe teritoriul Fondului Religionar din Bucovina.
3. Barajul Teșna, pe afluentul Teșna, la km. 9, cu o capacitate de circa 272.200 m³ apă, construit din lemn, ½ pe teritoriul fondului grăniceresc, iar ½ pe terenul Fondului Religionar din Bucovina.
4. Barajul Cucureasa, pe pârâul Cucureasa, afluent al râului Teșna, cu o capacitate de circa 82.000 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.
5. Barajul Coșna, capacitatea circa 65.000 m³, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.
6. Barajul de acostare Coșna, cu o capacitate de circa 28.000 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.
7. Jumătate Barajul Bancu, pe pârâul Bancu, afluent al Coșnei, capacitatea circa 79.000 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc. Acest baraj este în coproprietate ½ aparținând Fondului Religionar din Bucovina.
8. Barajul Negrișoara, pe afluentul Negrișoara, la km. 14, cu o capacitate de circa 37.000 m³ apă.
9. Barajul de acostare Negrișoara, la km. 9, cu o capacitate de circa 23.000 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.

OCTAVIAN LUNGU

Pe râul Dorna și afluenții săi se plutărește anual, în medie, circa 700.000 m³, revenind un volum de circa 35.000 m³ lemn rotund.

Râul Dorna cu afluenții săi necesită mari cheltuieli de întreținere deoarece albia lor e foarte stâncoasă și cursul rapid. Numai amenajarea acestui râu, afară de baraje, a reclamat o investiție de circa lei 4.000.000.

Râul Dorna are o pantă medie de circa 15 ‰, afluentul Teșna circa 15 ‰, Coșna 25 ‰ și Cucureasa 25 ‰.

Pârâul Neagra și afluenții

Pe acest pârâu ca și pe afluenții săi se face de asemenea plutăritul lemnului rotund. Pârâul Neagra izvorăște din Munții Călimanului, având o lungime de 23 km. Acest pârâu are ca afluenți pârâul Haita și Dumitrelul.

Investiții de plutărit

1. Barajul Dumitrelul situat pe afluentul Dumitrelul cu o capacitate de circa 38.500 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.

2. Barajul Pietrosul, cu o capacitate de circa 40.000 m³ apă, construit din lemn, ½ pe teritoriul fondului grăniceresc, iar cealaltă ½ construită pe teritorii particulare.

3. Barajul Păltiniș, pe afluentul Haita, cu o capacitate de circa 28.300 m³, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.

4. Barajul de acostare situat tot pe Haita, cu o capacitate de circa 8.000 m³ apă, construit din lemn, pe teritoriul fondului grăniceresc.

5. Barajul de acostare Neagra, cu o capacitate de circa 10.000 m³ apă, construit din lemn, ½ pe teritoriul fondului grăniceresc, iar cealaltă ½ pe teritoriul unui locuitor din Neagra-Șarului.

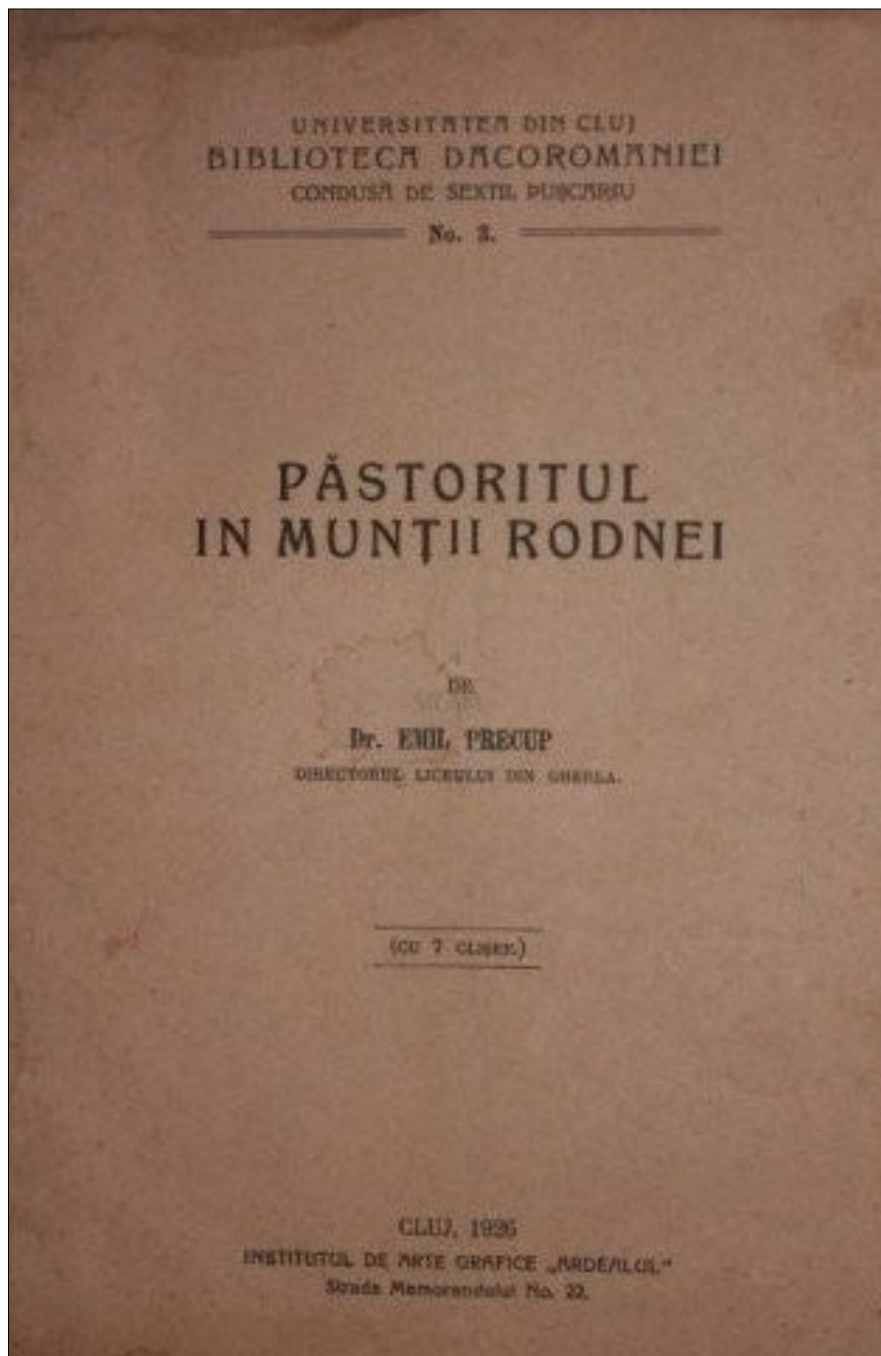
Pe pârâul Neagra, la km. 23, se găsește barajul principal cu o capacitate de circa 48.000 m³ apă, proprietatea Obștei din Neagra-Șarului.

Atât cursul pârâului Neagra, cât și a afluenților Haita și Dumitrelul, au un caracter torențial din cauza stâncilor și a pantei medii urcate. Pârâul principal are o pantă medie de circa 22 ‰, afluentul Haita circa 35 ‰ și afluentul Dumitrelul circa 26 ‰. Pe pârâul Neagra, cât și pe afluenții principali și laterali, se plutărește anual, o cantitate de circa 15.000 m³.

Societatea „Regna” investind un capital de circa lei 9.000.000 avea dreptul de primconcesionară pe pârâul Neagra și afluenții săi.

Asupra acestei chestiuni vom mai reveni când vom studia situația financiară a întreprinderii „Regna”.

(Va urma)

TRADIȚII

Păstoritul în Munții Rodnei¹

DR. EMIL PRECUP²

XVII. Literatura ciobănească

a) Chiuituri și doine

Frunzuliță de răzor
De mândra m-ajunge dor.
Frunzuliță de pe cruci,
Mândruliță, cum o duci?
Cum o duci și ce lucrezi?
Eu prin pădure doinez,
Tot doinez cu fluierul
De jele și de dorul,
Tot doinez și lăcrămez
Vai, mândruță, să mă vezi!

Când am fost ficior în sat
Fetele m-au sărutat,
Dar dacă m-am dus la stână
Nu mă sărută nici una,
Nu mă sărută pe frunte
Și văd numai deal și munte.

Cât am fost, cât am trăit
Fetele nu le-am iubit,
Numai codrul și frunza,
Numai câmpul și stâna
De-acolo am și venit
Și m-am dus la cătunit.
Din mijlocul codrului,
Să ieu pușca Neamțului.
Foaie lată de pe tău
Ungurul hapsân și rău

¹ Studiul de față este rezultatul cercetărilor mele făcute personal în vara anilor 1910 și 1915 în munții comunei Rebrîșoara și în satele Rodna, Ilva-mare și Rebra, unde m-am deplasat în toamna anului 1915. Mi-au făcut bune servicii foștii elevi de la liceul din Năsăud, care în vacanța de Crăciun au primit de la mine câte un chestionar cu întrebări, la care răspunzând mi-au ajutat să îmbrățîșez întreg ținutul Rodnei și mi-au făcut posibilă controlarea materialului adunat de mine, pentru care le mulțumesc.

² Dr. Emil Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926, pp. 36-47.

Mi-a vândut a mea livadă
 Mi-a vândut casă, ogradă,
 Pentru datorii puține
 M-o lăsat în drum pe mine.
 Plângând în jele și-n dor
 M-am dus, m-am făcut păstor
 Și doinesc și cânt a jele
 După locurile mele.

Cântă cucul la Ineu
 Cântă de doruțul meu
 Cântă cucul la șesuri
 Că nu mă duc prin păduri,
 Nu mă duc la ciobănie
 Ci mă duc la cătunie.
 Foaie verde rapiță,
 Cătană în Bistrița,
 Cătănuță pe trii ai
 Să las maică-n supărări
 Și mândruță pe cărări.
 Foaie verde, de sub punte
 Mândră ce verși lacrimi multe
 Nu plânge și nu boci
 Că iară ne-om întâlni
 Că la „urlab” oiu vini.

Mă cunosc pe brăcinar
 C-am fost la oi păcurar,
 Mă cunosc pe mușcături
 C-am șezut tot prin păduri,
 Mă cunosc pe sărutat
 Că lupii i-am alungat.

Măi bădiță de la oi
 Haida pe-astară la noi,
 Măi bădiță de la sterpe
 Haida pe-astară la fete
 Și le sărută pe tâte.

Măi bădiță de pe munte,
 Nu-ți lăsa părul pe frunte,
 Că te-or duce-ntre răgute
 Și-i căpăta bătăi multe,
 Măi bădiță păcurar,
 Nu-ți băga trișca-n șarpar,
 Ci începe a cânta
 Că domnii s-or îndura
 Cătană nu te-or lua;
 Pe domni haida să-i rugăm
 Să ne lese, să ne luăm.

Până eram păcurar
 Tăți îmi ziceau că-s tâlhar
 Mă râdeau când stam în sat,

Dar de când îs însurat
 Și am fost nănaș chemat
 Mă laudă mic și mare
 Și rămân fără parale.

Nu știu scrie unu, doi
 Căci am șazut tot la oi,
 Nu știu scrie, nici ceti
 Dar tot nu m-oiu prăpădi
 Că știu fete a iubi.

Dragu-mi-i codru-nverzit
 Și fetița de iubit,
 Dragu-mi-i codrul de frunză
 Și-o fetiță la guriță,
 Dar mi-i mai dragă turma
 Și codrul întunecos
 Că acolo cânt voios.

Păstoraș de pe coline
 Tu o duci cu turma bine.
 Te petreci în codrii verzi
 Și pe iarbă moale șazi,
 Scoți fluierul și doinești
 Și doinești, te veselești,
 La nimic nu gândești.

Viața de ciobănie
 Zău mi-a fost dată și mie
 Dar când îmi era mai bine
 Sosește carte la mine,
 Carte mare-mpărătească
 Și cu slovă ungurească
 Să-mi las toată turmulița,
 C-au trecut Rușii granița,
 C-au trecut și-aruncă foc
 Și ficiorii cad potop,
 C-au trecut și-aruncă pară
 Și-au trecut margini de țară.

Foaie verde rujuliță
 Mândră, dragă copiliță,
 Foaie verde din răscruce
 Neamțul de la oi mă duc
 Acolo-n țara cea nemțească
 Viața să-mi prăpădească.
 Foaie verde din răzor
 Plânge mândra mea în dor
 Și turma lângă izvor
 Și plâng multe păsărele,
 Plâng după doinele mele.
 Stâna a rămas pustie
 Și eu plec în bătălie.

Păcurar cu cușmă mândră
 Nu ținea dragostea-n pungă

Și o țâpă peste oi
 Și vină sara la noi
 Și o țâpă peste sterpe
 Și vină sara la fete.

Dragu-mi-i a umbla la oi
 Și-a beli câte-un miel, doi
 Și mi-i drag la oi a umbla
 Și-a beli câte una
 Dintre oi pe oacheșă,
 Din capre pe baloșă.

Frunză verde de trifoiu
 Iarna și vara la oi,
 M-a făcut mama la oi
 Cu capul pe-un mușinoiu.
 Și de mândre înapoi,
 Picioarele pe-un gătej
 Cu ochii la fedeleș.

De-ar vini luna lui Maiu
 Să văd oile pe plaiu
 Și gălețile pe cai.
 De-am ajunge la Ispas
 Să facem un bulz de caș,
 De-am ajunge la Rusale
 Să vedem o lână mare
 Și pe ziua de Sângeorz
 Să ne aflăm toți voioși.

De mic am umblat la oi
 Și m-au bătut multe ploiu,
 M-am culcat și-am adurmit
 Pe răzorul cu spinii
 Și m-au păscut iepurii
 Și de cap și de picioare
 De-aceea n-am crescut mare.

b) Balade

1

Pe cel deal de munte verde
 Ce turmă de oi se vede?
 Dar cu ele cine șede?
 Șede un păcurăraș
 Numai unul străinaș.
 Pe străin că îl mână ră
 Să-ntoarcă oile iară,
 Când oile le-ntorcea
 Șapte legea o făcea:
 „Să-l tăiem, ori să-l pușcăm,
 Ori capul jos să-l luăm?”
 El din gură așa zicea:
 „Nici tăiat, nici împușcat
 Fără capul jos luat.
 Și pe mine mă-ngropați
 În strunguța oilor
 În țarcuțul mieilor.
 Trișca și fluierul meu
 mi-l puneți la capul meu.
 Și când vântul a sufla
 Fluierul mi-a fluiera
 Oile or înturna,
 Oile cele cornute
 Mândru m-or cânta pe munte,
 Oile cele bălăi
 Mândru m-or cânta pe văi.
 Oile cele ocheșele
 Mândru m-or cânta cu jele,
 Oile cele străine
 Mândru m-or cânta pe mine”.

2

Pe cel vârf de munte verde
 O turmă de oi se vede
 Dar la ele cine șede?
 Frate-său cu soră-sa.
 Frate-său că le mulgea
 Sora lui că-n strungă da.
 Și așa din graiu grăia:
 „Frate, frățiorul meu,
 Mulge două, lasă nouă,
 Uite pe cea vale lată
 Ce vreme grea ni s-arată!”
 Frate-său din graiu grăia:
 „Soră, sorioara mea,
 Acea nu-i vreme grea,
 Că-i un leu paraleu
 Să-ți mănânce capul tău.
 Nu știu unde te-aș ascunde
 În funduțul colibii
 Dar și-acolo te-or găsi”.
 Nici vorba nu se găta
 Când leul la ei intra.
 Frate-său din graiu grăia:
 „– Șezi la noi dac-ai venit!”
 „– N-am venit să odihnesc
 Că am venit să pețesc,
 Să pețesc pe sora ta”.
 „– Pe sora mea nu ți-oiu da,
 Că decât pe sora mea
 Mai bine eu că ți-oiu da
 Tot berbeci cu coarne-ntoarse
 Ce din iele aur varsă,

Tot o sută de miori
 Și cincizeci de gălbiori”.
 „ – Mie-acelea nu îmi trebe
 Fără tot pe sora ta.
 Când în leagăn ea era
 Mamă-ta o blăstăma:
 - Fiu.ai fica leilor,
 Mai pe urmă a smeilor!”

3

Lariu, Lariu, păcurar
 Suie-n munte cu oi multe,
 Lariu prinde-a fluiera
 Oile toate-a juca
 Numai oaia ocheșică
 Nici bea, nice mănâncă,
 - Oaie, oaie oacheșă,
 Ce nu beai, ce nu mănânci?
 - Cum oiua bea, cum oiua mânca
 C-ai pus gândul că mi-i da.
 Faceți bine, nu mă dați
 Că io tare voiu milui
 La Sângeorz un miel frumos,
 La Ispas, un bulz de caș,
 La Rusale, o lână mare.

4

Mă uitai din ncel zăvoiu
 Vedeam o turmă de oi
 Și lângă oi cine șede?
 Șede Costea pană verde
 Șede Costea, viteazul,
 Cu turma lângă dânsul.
 Trece Luni și trece Marți
 Pleacă Costea la Galați
 După sare la cârlani
 Și grunzișori la miori.
 Trece Miercuri, vine Joi
 Ar vine Costea la oi.
 El în strungă se punea
 Bate-l Domane, amar mulgea.
 Dar el tot sta și socotea
 Că laptele n-ajungea
 Și pe câini îi horopsea:
 - D-apoi tu vâltan de căne
 Tu ai fost cel mare-n stână
 Mult zăr ți-am dat de beut,
 Cu oile ce-ai făcut?
 - D-apoi tu biată bătrână,
 Tu ai fost mai mare-n stână
 Și nu ți-am dat furca să torci,
 Nici pânză și ac să coși,
 Făr’ oile să le întorci.
 Haita din gură zicea:

- Alei, bunul meu stăpân,
 Când de-acasă tu te-ai dus
 Iar la noi că ne-a venit
 Hărămpășul de voinic,
 Peste patruzeci și cinci,
 Ori din cinzeci hia cinci.
 Unii băteau ca câinii
 Alții urlau ca lupii,
 Alții-ntre oi s-au țipat
 Și cinci sute mi-au luat.
 Costea murgul potcovea,
 Cu potcoave de argint
 Să aibă spor la fugit.
 Nici mult că el fugea
 Și pe Furcea-l ajungea:
 „ – Furce, Furce, frate dulce
 Dar tu cum te-ai îndurat
 De-așa tare m-ai prădat
 Și-apoi cum te-ai socotit
 De pe min’ m-ai ciufulit.
 Furcea a prins a bucina
 Doară Costea l-a ierta.
 - Eu poate că te-aș ierta
 Când tu nu mi-ai fi luat
 Berbec, belciugățel
 Plăteam vămile cu el
 Și mioara oacheșă
 Plăteam vămile cu ea,
 Iar ea numai într-o noapte
 Înconjura țările toate.

5

Pe cel vârf de munte verde
 O turmă de oi se vede,
 Dar la ele cine șede?
 Frate-său, cu soră-sa,
 Soră-sa în strungă da
 Și frate-său le mulgea.
 Soră-sa din graiu grăia:
 - Frate frățiorul meu,
 Țâpă nouă, mulge două,
 Pe cea vale lungă, lată,
 O vreme grea ni se arată.
 Frate-său din graiu grăia:
 - Aceea nu-i vreme grea
 Că sunt lei și cu smeii
 Vin la tine a peți.
 Oare unde te-aș ascunde?
 - În funduț colibii,
 - Și acolo te-or găsi.
 Nici vorba n-o sfârși
 Când lei la ei sosi.
 - Bună ziua păcurari
 - Hodiniți mă generali.

- N-am venit să hodinim,
Pe sora ta s-o pețim.
- Pe sora mea nu voiu da
Voiu da banii cu mierța
Talerii cu viderea.
- Nouă acelea nu ne trebe
Numai tot pe soră-ta.
Soră-sa din graiu grăia:
- Frate, frățiorul meu
Taie păr din coada mea
Și fă ață la găleți,
Că de azi nu mă mai vezi.
Smeii o luă de mână
Și-au ajuns lângă-o fântână.
Ei de mână au lăsat
Ea-n fântână s-aruncat
Și din gură-a cuvântat:
- Decât roaba smeilor
Mai bine hrană peștilor
Și rugina pietrilor.

6

Aude-se maică aude
Peste cel vârful de munte,
Trei miori albe zbierând
Trei păcurari bucinând,
Numai unul străinel
Cu trâmbița lângă el.
Pe străin ei l-au mânat
La fântână-n Țarigrad,
La fântâna cea mai lină
Cu două găleți în mână.
Când străinelul vinia
Ceia trei se-nțelegea,
Mâncând carne de mioare
Și bând apă din izvoare
Pe străin să mi-l omoare.
Străinelul așa zicea:
- Mai lăsați-mă atâta
Să-mi apuc eu trâmbița.
Ceia atâta l-au lăsat
Până-n trâmbiță a suflat
Iar maica auzind
Poale albe suflecând
Ciobote negre-ncălțând
Și la dânsul ea pornind
- Bine maică c-ai venit
Că eu-s gata de murit.
Dar unde mi-ți îngropa?
În strunguța oilor
Și-n locul găleților
Și în loc de crucișoară
Îmi puneți o trâmbicioară
Și în loc de buhășel

Îmi puneți un bucinel
Și când vântul a sufla
Buciumul a bucina
Trâmbița a trâmbița,
Cele trei miori bălăi
M-or cânta vara pe văi
Cele trei miori cornute
M-or cânta vara pe munte,
Iar cele ochesele
M-or cânta vara cu jele.

7

Sub poală de codruț verde
Mutare de oi se vede,
Dar la dânsa cine șede?
Fratele cu sora sa.
Fratele oi își mulgea
Sora sa le aducea
Și din gură așa zicea:
- Mulge frate câte-i mulge
Câte nu, mieii le-or suga.
Ce nor de ploaie s-arată?
El din gură așa zicea:
- Soră, sorioara mea
Aceia nu-s nori de ploaie
Ci-s Smeii și cu Turcii
Și vin la tine-a peți.
Și când vorba au gătat
Peștorii au intrat.
El din gură-a cuvântat:
- Hodiniți dacă ați venit.
- N-am venit să hodinim
Pe sora ta s-o pețim.
- De mult dânsa a murit
De când cerul și pământul.
Dacă nu-mi credeți cuvântul,
Viniți de vedeți mormântul.
Dacă nu-mi crezi vorbuța
Vino de vezi crucița.
- N-am venit să târguim,
Pe sora ta s-o pețim.
- Până capul sus mi-a sta
Pe sora mea nu voiu da.
- Noi capul ți l-om ciunta
Pe sora ta ți-om lua,
Și-atunci ea fiind ascunsă
Pe el să-l scoată din cursă:
- Frate, frățiorul meu,
Scoate cuțitul din teacă
Și-mi taie coada din ceafă
Și cerceii din urechi
Și-ți pune torți la găleți,
De-i vedea c-or putrezi
Să știi frate c-oiu muri.

Decât roaba Turcilor
Mai bine hrana peștilor
Și rugina pietrelor.
Ea când vorba a gătat
Pe dânsa au și luat

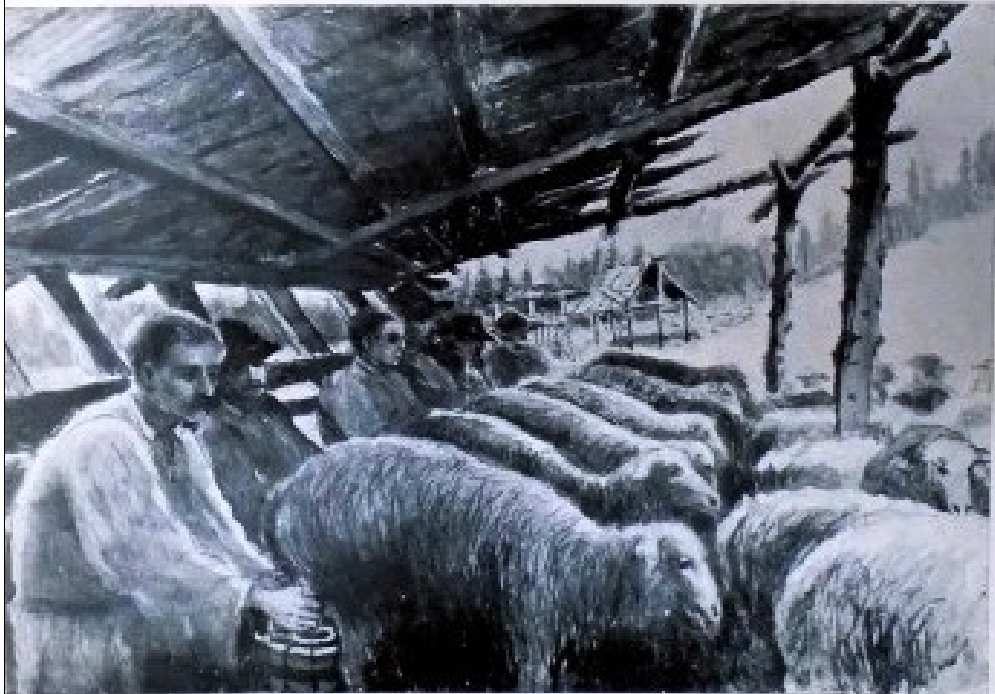
Și-n Dunăre s-au băgat.

Staurul, stragul și stăruștea,

(De la câmpul Măzului Lămbel Băneș)

Oile la toașoare,

(De la câmpul Măzului Lămbel Băneș)

Dosarul întocmit de Arceșul S.C.T. Cluj Categoria penală B.R. Camera _____

3001

FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ

PENITENCIARUL

1. GHEORGHE dos. nr. 13158
2. ȘTEFAN dos. nr. 13158
3. ILAVA dos. nr. R.03.96
4. dos. nr. _____
5. dos. nr. _____
6. dos. nr. _____
7. dos. nr. _____
8. dos. nr. _____
9. dos. nr. _____
10. dos. nr. _____

Numele ȘTEFELY pronumele VASILE
 Porecla _____
 Născut în anul 1933 luna V. ziua 13 comuna Cluj
 Raionul Cluj regiunea Cluj
 Fl. lul. Ștefan și al. Laurie
 Domiciliul în comuna Cluj strada Teren. nr. 29 satul _____
 Raionul Cluj regiunea Cluj
 Ocupația: la data arestării student în trecut cluj
 Ultimul loc de muncă instituția ni localitatea ni

Averea deținut _____ la data arestării fiind avere în trecut idem
 Ocupația sot _____ în prezent _____ în trecut ni
 Averea sot _____ în prezent _____ în trecut ni
 Ocupația părinților în prezent pe dir. Ten. C.T.O. Cluj în trecut locuitor C.T.O. comiso
 Averea părinților în prezent fiind în trecut avere
 Originea socială muncitorească categoria socială funcționari
 Studii (felul școlii) pe dir. Ten. C.T.O. Cluj specialitatea căpătată _____
 Cetățenia Română naționalitatea Maghiară limba maternă _____
 Pașaport nr. _____ emis de _____
 Starea civilă maritat numele sot _____ nu copii; băieți ni fete ni
 Apartenența politică la data arestării U.T.N. în trecut fiind partid
 Serviciul militar, etc. gradul _____ unitatea căreia aparține _____
 SEMNALMENTE: Talie _____ în fruntea _____ nasul _____ gura _____ bărbia _____
 fața _____ ochii _____ părul _____ sprâncenele _____ barba _____
 urechile _____ mustata _____ semne particulare _____ corpolența _____
 Starea sănătății la arceș
 Antecedente penale ni c.r.
 Prevenit pe baza mandatului de arestare nr. 24 din 21.11.58 emis de A.N. 320 Cluj
 Pentru faptul de ștefelin descrierea pe scurt a faptului _____
 trimis în judecată la data _____
 trecut la condamnare în ziua de _____ cu mandatul nr. _____
 Prevenit pe baza mandatului de arestare nr. _____ din _____ emis de _____
 pentru faptul de _____ art. _____ descrierea pe scurt a faptului _____
 trimis în judecată la data _____ cu mandatul nr. _____
 trecut la condamnare în ziua de _____ cu mandatul nr. _____
 Impresionarea dege- semnătura deținut. Arestat de _____ milizia _____
 falui arestator sting _____ securitatea _____
 La data _____ 24.11.1958
 Depus în penitenciar ca _____ prevenit _____ în data _____ 25.11.1958

CONDAMNAT înmatriculat în ziua de _____ primit de la _____

Numărul mand- atului și in- stanța care l-a emis	Numărul hotărâ- rii judecătorești și instanța care a pronunțat-o	Fapta comisă, articolul, co- diul sau legea în care se încadrează	Durata și felul pedepsei	Comenzii, reduceri, grățieri, adăugiri, compulzări, contopiri	DATA ÎNCEPERII PEDEPȘII			DATA EXPIRĂRII PEDEPȘII		
					Anul	Luna	Ziua	Anul	Luna	Ziua
<u>2676/58</u>	<u>1680/197</u>	<u>ștefelin pe</u> <u>art. 212 C.P.</u>	<u>450</u>	<u>pe</u> <u>art. 212 C.P.</u>	<u>1958</u>	<u>11</u>	<u>24</u>	<u>1958</u>	<u>11</u>	<u>24</u>
Descrierea pe scurt a faptelor: <u>ni</u>										
Descrierea pe scurt a faptelor: <u>61.324 din 18.08.1964</u>										
Descrierea pe scurt a faptelor: _____										

Felul ieșirii	Data și locul ieșirii	Felul și motivul ieșirii și locul unde a fost îndrumat condamnatul	Data și locul primirii
<u>lib</u>	<u>28.07.64</u>	<u>grățiet d. 411/64</u> <u>- acțion. elon.</u>	

Domiciliul ales la liberare, comuna _____ strada _____
 Nr. _____ ap. _____ raionul _____
 Fișă întocmită de A.C. Ștefan Gh.
 Verificat și găsit în conformitate cu actele de deținere de la dosar _____
COMANDANT, Șef Grupă Evidență, ed. 27/4

MĂRTURII DIN COMMUNISM

Revoluția din Ungaria. Schimbarea visului american și sfârșitul rezistenței politice organizate în județul Bistrița-Năsăud

VIOREL RUS¹

Anul 1956 a însemnat pentru luptătorii anticomuniști din județul nostru, ca și pentru cei din întreaga Românie și poate din toate țările căzute sub stăpânire sovietică, spulberarea visului salvării cu sprijin american.

După ce în februarie 1956, la Congresul al XX-lea al comuniștilor sovietici Hrușciiov denunțase cultul personalității și teroarea instaurată de către Stalin în Uniunea Sovietică, la 23 octombrie 1956 a început marea revoltă populară din Ungaria.

Uriașul monument al lui Stalin din Budapesta a fost distrus, drapelele maghiare de pe clădirile oficiale au fost golite de însemnele comuniste, s-a instaurat guvernul revoluționar al lui Imre Nagy, care a declarat neutralitatea Ungariei, promițând libertate și reforme democratice.

Plini de speranță, românii crezuseră că a venit momentul libertății și pentru ei. Au avut loc manifestații și demonstrații studențești în centrele universitare Timișoara, Iași și București, cărora li se alăturaseră mase largi de oameni din toate categoriile sociale, inclusiv militari.

Există informații, spre exemplu, că din Prundu Bârgăului unitatea de tancuri condusă de lt.-colonelul Măgureanu s-a deplasat la Gherla, a înconjurat închisoarea și a încercat să elibereze deținuții politici².

În noiembrie 1956 revoluția din Ungaria a fost înfrântă de către trupele sovietice sprijinite de către celelalte țări comuniste satelit și în primul rând de către România lui Gheorghiu-Dej.

Și fie că nu au vrut, fie că nu au putut, americanii nu au intervenit cu nimic pentru a sprijini efectiv pe revoluționarii maghiari, care au murit cu miile și au fost închiși cu zecile de mii.

Imediat și în țara noastră a început o nouă perioadă de arestări masive ale celor ce

¹ Publicăm în acest număr, cu acordul autorului, un fragment din lucrarea *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud: aspecte, martori, mărturisiri și documente inedite: (1945-1989)*, Editura Ioan Cutova, Bistrița, 2005, pp. 104-108 și pp. 110-111. Menționăm că scopul publicării acestor fragmente episodice din respectiva lucrare este acela de a aduce la cunoștința și informarea unui public cât mai larg a unor date istorice accesibile în general mediului științific de specialitate. (Re)publicarea acestor fragmente sunt de interes pentru revistă și publicul nostru întrucât se referă la trecutul ținutului năsăudean și a celui sângeorzan, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a istorie locale.

² Cicerone Ionițoiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, Tipografia Hrisovul, București, 1995, p. 98.

VIOREL RUS

inițiaseră și participaseră în primele rânduri la demonstrațiile de stradă, iar mulți dintre opozanții regimului amnistiați în anul 1955 au fost rearestați.

Din nefericire nici în raport cu situația românilor, americanii și lumea civilizată în general nu au reacționat măcar cu un mic zăngănit de arme.

A fost factorul hotărâtor al dispariției după anul 1956 în România și, evident și în localitățile din raioanele din care mai apoi s-a constituit județul Bistrița-Năsăud, a rezistenței politice anticomuniste organizate care luase o amploare deosebită până atunci.

Cu toate acestea, în întreaga țară a urmat o nouă perioadă de teroare:

- a fost introdusă pedeapsa cu moartea pentru românii care ar fi îndrăznit să comită singuri sau împreună cu „spioni imperialiști reacționari”, acțiuni care ar fi putut implica statul în declarații de neutralitate ori război;

- au crescut nemăsurat în virtutea Decretului 318/1958 pedepsele ce se aplicau oponenților reali ori imaginari ai regimului acuzați pentru fapte de sabotaj;

- s-a lărgit aria faptelor considerate huliganism și pedepsite sever;

- prin Decretul nr. 89/1958 s-a decis rearestarea legionarilor aflați în libertate, indiferent de faptele lor;

- a început o ferventă urmărire și arestare a celor ce făceau propagandă politică împotriva orânduirii, a Martorilor lui Iehova care nu recunoșteau ca firească rânduiala comunistă și a celor care se împotriveau transformării socialiste a agriculturii.

Cu toții erau condamnați pentru uneltire, propagandă sau activitate subversivă împotriva orânduirii socialiste. Iar condamnații politici au fost trimiși cu prioritate în lagărele de muncă din zona Deltei Dunării, în special în cele din jurul localității Periprava, la stuf, unde condițiile de muncă și viață erau ucigătoare, asemenea celor de mai înainte de la Canal.

Astfel, după ce în ianuarie 1958, potrivit cifrelor oficiale, numărul deținuților politici ajunsese la 6.211 persoane, în luna decembrie din același an a crescut la 10.125, iar în ianuarie 1960 la 17.613 persoane¹.

La înmulțirea numărului deținuților politici din închisorile și coloniile de muncă comuniste ale vremii a contribuit și creșterea numărului arestaților din localitățile aparținătoare în prezent județului nostru.

Prezentăm statistic pe categorii de acțiuni anticomuniste a unui eșantion reprezentativ al arestaților din județ între anii 1956-1964².

Uneltire și activitate subversivă anticomunistă	Propagandă politică anticomunistă	Propagandă religioasă anticomunistă (Martorii lui Iehova)	Activitate împotriva transformării socialiste a agriculturii	Activitate legionară
29 arestați	14 arestați	12 arestați	17 arestați	12 arestați
34,52%	16,66%	14,28%	20,23%	14,28%

Tabelul celor 84 de arestați din eșantion ne permite să tragem câteva concluzii asupra spaimelor pe care le aveau autoritățile comuniste față de evenimentele ce se petrecuseră în țară sub influența revoluției din Ungaria.

¹ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1997, pp. 115-117.

² Tabelul este alcătuit în baza evidențelor nominale prezentate de noi în *Cap. III. Martori*. Deși numărul arestaților va fi fost mai mare decât am reușit noi să aflăm, considerăm că arestații notați acolo reprezintă un eșantion reprezentativ pe categorii de activități anticomuniste pentru totalul acestora.

Revoluția din Ungaria. Schimbarea visului american și sfârșitul rezistenței politice organizate în județul Bistrița-Năsăud

Mai întâi regimul se temea de cei care, entuziasmați de vele petrecute în Ungaria, organizaseră și participaseră la demonstrații și manifestații, dar și de legionari, considerați periculoși prin anticomunismul lor doctrinar. Aceștia au constituit majoritatea urmăriților, arestaților și condamnaților și în județul nostru, reprezentând 41 de persoane din eșantion, respectiv 48,80%.

Apoi, pornind de la teza marxist-leninistă că „ideile atunci când cuprind masele devin o forță de neînfrânt”, mare pericol a fost considerată ceea ce autoritățile numeau „propaganda imperialistă anticomunistă” directă ori disimulată religios în mod deosebit în cazul Martorilor lui Iehova¹.

În cadrul eșantionului nostru arestații pentru acest tip de delikte se situează pe locul al doilea, cu 26 de persoane, reprezentând 30,94%.

În sfârșit, pentru că Gheorghiu-Dej considera că era în pericol însăși opera de transformare socialistă a agriculturii, până în anul 1962 au fost arestați și duși în lagăre de muncă din Deltă, menționându-se și că fuseră de acord cu evenimentele din Ungaria, mulți țărani care refuzaseră să se înscrie în colectiv ori în întovărășirile comunale, în eșantion aceștia fiind în număr de 12 arestați, reprezentând 14,28%².

Iată câteva cazuri concrete, semnificative în ceea ce privește adevărata vânătoare pornită atunci de către regim împotriva celor considerați reali sau potențiali uneltitori împotriva comunismului, pentru că participaseră la manifestații, apreciaseră public ori își exprimaseră speranța că revolta din Ungaria se va extinde și la noi și va ieși victorioasă, cântiseră împotriva regimului ori erau cunoscuți pur și simplu ca foști legionari.

Medicul Székely Vasile din Sângeorz-Băi

Medicul Székely Vasile din Sângeorz-Băi a fost arestat la Cluj în ziua de 24 iunie 1958.

Pentru delictul de „propagandă împotriva orânduirii socialiste” ce i-a fost stabilit ar fi trebuit să fie condamnat la maximum 4 ani închisoare. Gândea, după cum ne-a mărturisit, că nu va apuca să execute condamnarea până când americanii vor elibera țara de sub stăpânirea sovieto-comunistă.

Cercetat și condamnat prin sentința penală nr. 1680/10 noiembrie 1958 a Tribunalului Militar Cluj, în baza modificărilor aduse Codului penal prin Decretul 318/1958 a fost încadrat la crimă de constituire în bandă în scop terorist pentru care a primit muncă silnică pe viață. În plus i s-au dat 25 de ani muncă silnică și 10 ani degradare civică, fiind acuzat și de crimă de uneltire contra ordinii sociale și 10 ani închisoare corecțională pentru deținere de publicații interzise. Urma să execute pedeapsa cea mai gravă, adică munca silnică pe viață și 10 ani degradare civică³.

I se spusese că avusese noroc datorită originii sale sociale sănătoase ca fiu de muncitor, altcumva ar fi fost și el condamnat la moarte ca doi dintre prietenii săi ce proveneau din familii de „exploatare”.

¹ Amănunte despre procesul ce s-a redeschis în decembrie 1956 conducătorilor iehoviști din județul nostru dăm în subpunctul I c.3.1 din subcapitolul I C. „Rezistența religioasă în județul Bistrița-Năsăud”.

² Dezvoltări ale acestui aspect facem în cadrul subcapitolului I b.2 „Rezistența social-economică”, partea referitoare la etapa a doua a colectivizării: 1957-1962.

³ Avatarurile arestării și condamnării medicului Székely Vasile le descriem în baza discuțiilor cu domnia-sa și a studierii sentinței penale nr. 1680/1958 a Tribunalului Militar Cluj, Copie-extras, Sursa: Arhiva Ministerului Apărării Naționale (M. Ap. N.), U. M. 02405 Pitești.

VIOREL RUS

În fapt i s-a pus în sarcină că împreună cu câțiva colegi și prieteni de etnie maghiară, *pătruns fiind de rămășițele ideologiei burgheze, adânc ros de otrava naționalismului sovietic, s-a situat pe poziții dușmănoase față de realizările regimului democrat popular și U.R.S.S.*, desfășurând o activitate de calomniere și de instigare împotriva formei de guvernământ existente în țară și în Uniunea Sovietică încă din perioada anilor 1952-1953 când era elev și apoi ca student, elogiind rânduilele din țările imperialiste.

A fost acuzat că în perioada *evenimentelor contrarevoluționare din Ungaria* a intensificat activitatea sa subversivă, declarându-se de acord cu acțiunile celor din *bandele contrarevoluționare*, pe care i-a considerat răsculați, revoluționari și eroi ai libertății. Fusese și împotriva intervenției sovietice, numind-o amestec în treburile interne ale unui stat suveran, afirmând că, dacă și în R. P. R. s-ar produce evenimente asemănătoare cu cele din Ungaria, ar participa la lupta împotriva comuniștilor și organelor de stat.

S-a reținut mincinos că în data de 1 noiembrie 1956, în semn de solidaritate cu evenimentele din Ungaria, împreună cu colegii săi a aprins lumânări în cimitirul eroilor din Cluj și a păstrat un monument de reculegere în memoria *contrarevoluționarilor* uciși în Ungaria.

S-a adăugat și acuzația că, hotărându-se împreună cu prietenii săi să fugă în munți pentru a se organiza într-o *bandă teroristă*, și-a procurat mai multe suluri de pansamente, tinctură de iod, penicilină și o seringă pentru a putea asigura asistența medicală bandei. Și multe alte acuzații.

Până la urmă Székely Vasile, atunci proaspăt absolvent al Facultății de Medicină, acum medic de peste 40 de ani în Sângeorz-Băi, a executat 6 ani și 1 lună închisoare în penitenciarele Gherla, Dej și Jilava, fiind grațiat de restul pedepsei în baza Decretului 411/1964. [...].

Ceea ce dorim să accentuăm este drama familiilor celor arestați, care s-au văzut cu bunurile mobile și imobile confiscate, inclusiv casele. Au fost aruncați în drum avizați la mila consătenilor, soțiile obligate să divorțeze de soți, șantajate de autorități cu pierderea serviciului și alungarea copiilor din școli și facultăți, au fost mutate cu serviciul în alte localități sau chiar li s-au desfăcut contractele de muncă.

Ceva ar mai totuși de precizat. După ce a dobândit autonomie față de sovietici, poate pentru a-și dovedi puterea, a-și spori popularitatea ori simțindu-și apropiat sfârșitul, în ultimii ani de „domnie” Gheorghiu-Dej a trecut la eliberarea multor foști legionari în 1962, iar apoi la amnistierea unor deținuți politici prin Decretele nr. 5 și 767/1963 și, practic, a tuturor deținuților politici prin Decretele 176 și 411/1964.

Aspecte privind structura proprietății terenurilor și modul de folosință al acestora pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi în anul 1967

Dorin Dologa

În anul 1967 cele mai importante bunuri aflate în proprietate pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi erau terenurile. Analiza structurii acestei proprietăți, precum și a modului de folosință a terenurilor ne relevă anumite aspecte. Proprietatea asupra terenurilor era de două feluri: publică și privată. Pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi existau 14351 hectare de teren. Dintre acestea 4215 hectare aparțineau gospodăriilor individuale, iar 10136 hectare se găseau în proprietatea Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi¹. Terenurile care aparțineau gospodăriilor individuale erau particulare, iar cele care aparțineau Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi erau publice. Terenurile particulare însumau 29,37 % din suprafața orașului Sângeorz-Băi, iar terenurile publice cuprindeau 70,63 %. Raportul dintre cele două categorii de proprietate era în favoarea proprietății publice.

Analiza structurii proprietății în funcție de categoriile de teren din orașul Sângeorz-Băi ne relevă alte aspecte. Din cele 974 hectare teren arabil, 965 hectare de teren erau private (99,7 %), iar 9 hectare (0,92 %) erau publice. În ceea ce privește pășunile, din cele 3581 hectare, un număr de 541 hectare (15,10 %) erau deținute de gospodăriile individuale, iar 3040 hectare (84,90 %) se aflau în proprietatea Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi. Din cele 2258 hectare fânețe, 2217 hectare (98,18 %) se aflau în proprietate privată, iar 41 hectare (1,81 %) în proprietate publică. Din cele 6474 hectare păduri, 6403 hectare (98,90 %) erau publice, aflându-se în proprietatea Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi, iar 71 hectare (1,10 %) erau private, găsindu-se în proprietatea gospodăriilor individuale. Toate cele 60 hectare ocupate de ape curgătoare, lacuri, bălți și stufăriș erau publice, fiind în proprietatea Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi. Din cele 899 hectare alcătuite din alte terenuri, 581 hectare (64,62 %) erau publice, aflându-se în proprietatea Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi, iar 318 hectare (35,37 %) erau private². Majoritatea terenurilor arabile și fânețelor erau private, în timp ce majoritatea pădurilor, pășunilor, terenurilor ocupate de ape, lacuri, bălți, stufăriș și alte terenuri erau publice.

Modul de folosință al terenurilor în proprietate ne relevă câteva aspecte. Din cele 14351 hectare de teren ale orașului Sângeorz-Băi, cea mai mare parte, 6474 hectare (45,11 %) erau ocupate de păduri, urmate în ordine de pășuni cu 3581 hectare (24,95%), fânețe cu 2258 hectare (15,73 %), terenuri arabile cu 974 hectare (6,78 %), alte terenuri cu 899 hectare (6,26 %) și terenuri pe care se aflau ape curgătoare, lacuri, bălți și stufăriș cu 60 hectare (0,41 %) ³. Majoritatea terenurilor orașului Sângeorz-Băi erau cele ocupate de păduri, pășuni și fânețe (85,79 %). În funcție de natura reliefului, terenurile arabile erau puține comparativ cu

¹ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare ANBN), fond *Sfatul Popular al orașului Sângeorz Băi*, dosar 1162/1967, f. 217 v.

² *Ibidem*, f. 217 v.

³ *Ibidem*, f. 217 v.

DORIN DOLOGA

media pe județ. Terenurile arabile dețineau 38,2 % din suprafața Județului Bistrița-Năsăud¹.

Producția agricolă obținută în orașul Sângeorz-Băi era specifică zonelor de deal și zonelor submontane. Aceasta consta din cereale, cartofi, legume și fructe.

Cifrele de producție raportate erau cu siguranță mai mari decât producția reală și de aceea trebuie privite cu anumite rezerve. Există însă și alte aspecte mult mai însemnate. Valorificarea integrală a terenurilor agricole a fost o acțiune patriotică de mare importanță. Asigurarea resurselor de hrană pentru populația unei țări a fost și este un obiectiv strategic. În plus față de asigurarea resurselor de hrană pentru populație, se creează și disponibilități pentru export. În acest fel se asigură independența alimentară integrală a țării, o rezervă pentru situații deosebite (inundații, cutremure, războaie) și se procură valuta liber convertibilă (inclusiv rubla). Obiectivul strategic al unui stat este reducerea dependenței de importuri.

Cerealele cultivate în orașul Sângeorz-Băi în anul 1967 erau grâul, ovăzul și porumbul. Suprafața totală cultivată cu cereale era de 878 hectare. Dintre acestea, 875 hectare erau private, iar 3 hectare se aflau în proprietate publică. Din cele 878 hectare cultivate cu cereale, 152 hectare erau cultivate cu grâu, 593 hectare cu porumb și 133 hectare cu ovăz².

Grâul cultivat era de două feluri, de primăvară și de toamnă. Dintre terenurile cultivate cu grâu, 130 hectare erau cultivate cu grâu de primăvară, iar 22 hectare erau cultivate cu grâu de toamnă³. Terenurile cultivate cu grâu de primăvară erau mai întinse, iar terenurile cultivate cu grâu de toamnă erau mai restrânse. Grâul de primăvară era mai puțin productiv decât grâul de toamnă, dar avea avantajul că putea fi cultivat în zonele mai înalte de relief. Din cele 93380 kg de grâu obținute, 79300 kg (84,92 %) era grâu de primăvară, iar 14080 kg (15,08 %) era grâu de toamnă⁴. Producția medie de grâu obținută pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi era de 640 kg la hectar la grâul de toamnă și 610 kg la hectar la grâul de primăvară. Aceasta era mai mică decât producția medie din județ. Producția medie de grâu la hectar în Județul Bistrița-Năsăud era în anul 1971 de 1600 kg⁵.

De pe 133 hectare de teren cultivate cu ovăz s-a obținut o producție de 78470 kg. Dintre acestea, de pe 130 hectare private, deținute de gospodăriile individuale, s-a obținut o producție de 76700 kg, de pe alte 3 hectare terenuri publice, aflate în proprietatea Sfaturii Populare al orașului Sângeorz-Băi, s-a realizat o producție de 1770 kg⁶. Producția medie de ovăz era de 590 kg la hectar.

De pe cele 593 hectare terenuri particulare deținute de gospodăriile individuale cultivate cu porumb s-a obținut o producție de 444750 kg. Producția medie de porumb obținută pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi era de aproape 750 kg la hectar⁷. Producția medie de porumb la hectar era mai mică decât cea pe județ. În anul 1971 producția medie de porumb la hectar în Județul Bistrița-Năsăud era de 1800 kg, în anii precedenți ea fiind de 1000 kg⁸.

Cea mai mare parte din producția de cereale realizată în orașul Sângeorz-Băi se obținea de pe terenuri aflate în proprietate privată.

În ceea ce privește pomii fructiferi, pe terenurile deținute de gospodăriile agricole individuale se aflau 664 cireși și 332 vișini⁹.

¹ T. Morariu, I. Buta, A. Maier, *Județul Bistrița-Năsăud*, Editura Academiei, București, 1972, p. 104.

² ANBN, fond *Sfatul Popular al orașului Sângeorz Băi*, dosar 1162/1967, f. 62.

³ *Ibidem*, f. 62.

⁴ *Ibidem*, f. 19.

⁵ T. Morariu, I. Buta, A. Maier, *op. cit.*, p. 105.

⁶ ANBN, fond *Sfatul Popular al orașului Sângeorz Băi*, dosar 1162/1967, f. 84.

⁷ *Ibidem*, f. 84.

⁸ T. Morariu, I. Buta, A. Maier, *op. cit.*, p. 105.

⁹ ANBN, fond *Sfatul Popular al orașului Sângeorz Băi*, dosar 1162/1967, f. 84 v.

Aspecte privind structura proprietății terenurilor și modul de folosință al acestora pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi în anul 1967

De pe ce 41 hectare de fânețe aflate în proprietatea Sfatului Popular al orașului Sângeorz-Băi se obțineau o cantitate de 10800 kg de fân, iar de pe 2217 hectare de fânețe aflate în posesia gospodăriilor individuale se obținea o producție de 2882100 kg de fân¹. Producția medie de fân era de 1280 kg la hectar.

Specificul producției de legume din zona de deal și submontană, cum era cea de la Sângeorz-Băi era cea de varză, castraveți, ceapă, fasole, morcovi. În cele mai multe situații producția de legume acoperea necesitățile anuale ale familiilor. Producția era redusă, legumele fiind cultivate în grădinile de pe lângă casele locuitorilor din orașul Sângeorz-Băi. De pe terenurile private se obținea o producție de 1000 kg varză, 1000 kg castraveți, 1000 kg morcovi, 8250 kg fasole și 160000 kg dovleci. De pe terenurile private se mai obțineau 660 kg cânepă².

De pe cele 70 de hectare de teren privat aflat în proprietatea gospodăriilor individuale cultivate cu cartofi de toamnă se realiza o producție de 805000 kg³.

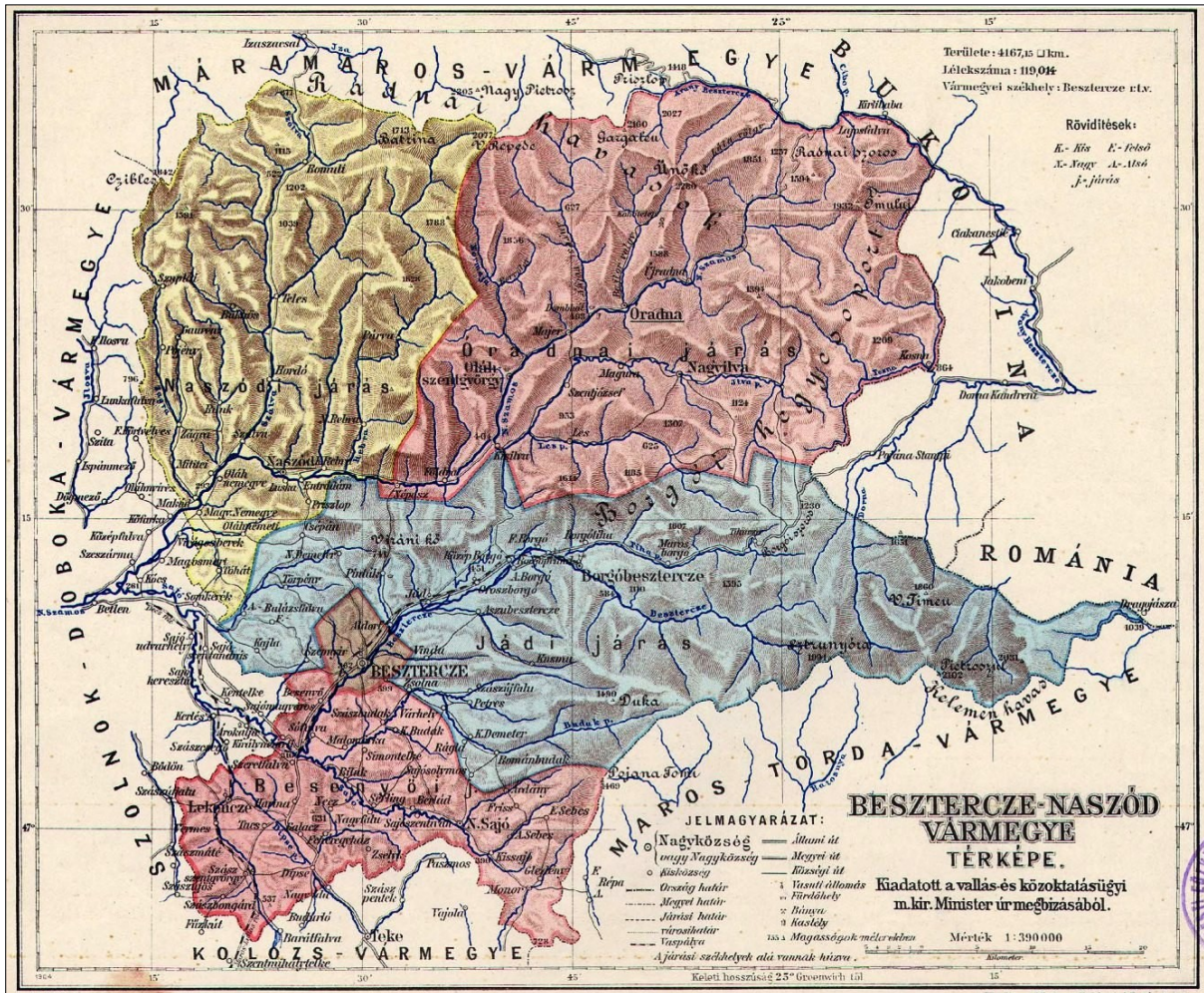
Orașul Sângeorz-Băi se află situat în zona de deal și submontană. Din această cauză terenurile arabile sunt reduse ca și suprafață. Datorită condițiilor de relief și climă terenurile arabile de pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi erau slab productive. Aceasta însemna în fapt multă muncă depusă și puține rezultate obținute. Drept consecință, în timp s-a renunțat la cultivarea unor mici suprafețe, deoarece acestea satisfăceau doar nevoile individuale și numai parțial și pe acelea. Pe teritoriul orașului Sângeorz-Băi s-a practicat în continuare cultivarea plantelor, aceasta completând parțial necesitățile de hrană ale familiilor, dar fără a căpăta o importanță deosebită.

¹ *Ibidem*, f. 84 v și 217 v.

² *Ibidem*, ff. 84 v., 114.

³ *Ibidem*, ff. 15 și 19.

Declarația de independență

(Citită de deputatul Dr. Alexandru Vaida-Voevod în ședința adunării deputaților a Parlamentului Maghiar din Budapesta din ziua de 12 octombrie 1918.)

„Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria a ținut o ședință la 12 oct. 1918 n. la Oradea Mare sub președinția deputatului Dr. Teodor Mihali, în care - după o dezbateră și câmpănire temeinică a situației politice interne și externe - a hotărât în mod unanim și în deplin acord să facă următoarea declarație:

„Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, constată, că urmările războiului îndreptătesc pretențiunile de reacuri ale națiunii române la deplină libertate națională.

„De temelul dreptului firesc că fiecare națiune dispune și hotărăște singură și liber de soarta ei, un drept care acum este recunoscut și de către guvernul ungar, prin propunerea de armistițiu a monarhiei, națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește acum să facă uz de acest drept și reclamă - în consecință - și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înviiire străină, să hotărască singură plasa rea ei printre națiunile libere precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere.

„Organul național al națiunii române din Ardeal și Ungaria nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și a acestui guvern să se considere ca reprezentanți ai națiunii române, ca să poată reprezenta la Congresul general de pace, interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal, căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria ei adunare națională.

„Afară de organele delegate de Adunarea Națională sau alese din mijlocul său, așa dară, afară de Comitetul executiv al Partidului Național Român, ni menea nu poate fi îndreptățit să trateze și să hotărască în treburile care se refer la situația politică a națiunii române.

„Toate deciziunile și acordurile, care s-ar lua și s-ar face fără aprobarea acestor organe, le declarăm ca nule și fără valoare, care nu leagă întru nimic națiunea română.

„Națiunea română, care trăiește în monarhia austro-ungară așteaptă și cere, după multe suferințe de reacuri, afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile la viața deplină națională.”

Pentru conformitate
St. Laurentiu Oanea,
Notar al Adunării Naționale